РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 8
№ 2 (44)

Березень – квітень 2023 р.

DOI 10.53672/ej.2.2023

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2023. Том 8, № 2 (44)

Березень–квітень 2023 року

Київ · 2023
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.2.2023
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2023. Т. 8, № 2 (44) (березень–квітень 2023 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2023. — 67 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

© Автори матеріалів, 2023
© Видавник Назаров О. А., 2023

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА 7

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) 10

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань 11

Головченко Л. М., Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. та ін. Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта 11

Вітомський Ю. Л. **Дослідження проблем** математичної компетентності студентів-психологів 15

«Актуальні проблеми діяльності психолога в сучасних умовах: професійні вимоги і завдання»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ 13 травня 2021р.) 23

Вітомський Ю. Л., Бондаренко С. Ю. Валідність психологічного дослідження: математика абсурду 25

Назаров О. А. **Міжнародно-правові та** науково-експертні підходи до формування правил поведінки щодо висвітлення насильства проти дітей. Презентація / Круглий стіл online на тему: «Психологічні, юридичні та етичні аспекти висвітлення насильства проти дітей» 32

Горський С. В. **Проблемні аспекти** конфліктогенів, як основи конфлікту . . . 35

Горський С. В. **Психологічні підходи** до збереження здоров'я особистості в умовах військового стану 39

Горський С. В. **Питання професійного** самовизначення особистості 43

1.2. Судово-психологічна експертиза 48

Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Офіс Генерального прокурора. Реєстр психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги . . 48

1.3. Проблемні аспекти застосування поліграфа 50

Серія знань про професійного поліграфолога: перше поліграфологічне крісло для підвищення якості проведення психофізіологічних досліджень на поліграфі було розроблено в 1945 році американським поліграфологом Джоном Рідом 50

1.4. Рецензії та нові видання 53

Йосипов А. О., Яценко В. В., Колокольніков В. І. Рекомендації 53

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ 55

На «Всеукраїнській школі юридичної психології», яка проводилась Острозьким осередком Ліги студентів Асоціації правників України у Рівно 05 березня 2023 року було представлено класичний тип поліграфу та сучасний поліграф EyeDetect 55

VerifEye - перший у світі мобільний додаток для виявлення та перевірки прихованої інформації за допомогою мобільного телефону 55

Київський університет інтелектуальної власності та права: презентація матеріально-технічної бази навчання психологів, юристів за освітніми компонентами інструментальних методів виявлення прихованої інформації (поліграф) 55

03 квітня 2023 року до складу редакційної колегії online журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» було включено науковців Київського університету інтелектуальної власності та права 55

Рекомендовано для проходження психологам: безкоштовний професійний онлайн-курс «Психологічні основи допомоги дітям, що постраждали від війни» з фінальним тестуванням знань та отриманням сертифікату 56

Реєстр психологів, які залучаються до опитування/допиту за участю дітей (малолітніх, неповнолітніх осіб) в кримінальних провадженнях 56

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 59

Крісло поліграфолога Mobi Polygraph (модель 4) 59

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ 61

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Наш журнал — реферативно-науковий. Поряд з авторськими статтями, які вперше публікуються саме тут, ми подаємо реферати вже опублікованих праць: наукових статей, посібників, оглядів судової практики, офіційних документів. Реферат стисло передає зміст першоджерела; біля кожного такого матеріалу є позначка «Реферат», анотація та бібліографічний опис першої публікації. Так журнал показує, що нового з'явилося в науці й практиці, і веде читача до оригіналу.[6]

Шановні колеги! Судова експертиза — професія для тих, хто не зупиняється на першому поясненні. Номер 2023. Том 8, № 2 (44) за березень–квітень 2023 року пропонує 12 матеріалів про теорія та історія спеціальних знань, судово-психологічна експертиза, поліграф і виявлення обману, нові видання.

> *Цікавий факт зі світу судової експертизи. 31 березня 1998 року Верховний суд США у справі United States v. Scheffer визнав, що повна заборона доказів поліграфа у Військовому правилі доказування 707 не порушує права обвинуваченого на захист. Суддя Томас зазначив: «консенсусу щодо надійності доказів поліграфа просто немає». У 2023 році минає 25 років від цієї події.*[7]

Найпопулярніший матеріал номера — «Основи судової експертизи : навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта». Прочитайте його, поділіться з колегами і повертайтеся до архіву журналу: кожен номер — це крок до професії, яка допомагає суду бачити правду.

Редакція журналу

Цифри війни. Війна, яку російська федерація розв'язала проти України, щодня забирає життя. Станом на 23 квітня 2023 р. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні підтвердила загибель 8 574 цивільних осіб, і поранення 14 441 цивільних осіб. За кожною цифрою — людська доля, і завдання юридичної психології — допомагати правосуддю встановлювати правду про ці злочини.[8]

Кримінальні провадження. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на 23.04.2023 органи прокуратури зареєстрували з початку повномасштабного вторгнення 82 250 воєнних злочинів і 17 073 злочини проти національної безпеки України.[9]

Шкода державі та громадянам. За спільною оцінкою Уряду України, Світового банку, Європейської комісії та ООН (RDNA2, оприлюднено 23.03.2023), прямі збитки за перший рік війни перевищили 135 млрд дол. США, а потреби у відновленні й відбудові становлять 411 млрд дол. США.[10]

Відшкодування і судова експертиза. Мінінфраструктури наказом від 23.03.2023 № 182 затвердило Методику визначення шкоди та збитків, завданих інфраструктурі транспорту, електронних комунікацій і поштового зв'язку; методика при-

значена для аналітичної оцінки і не застосовується для незалежної оцінки та судових експертиз.[11] Кабінет Міністрів постановою від 21.04.2023 № 381 запровадив компенсацію на відновлення пошкодженого житла через електронну послугу «єВідновлення».[12]

Житловий будинок в Умані після російського ракетного удару 28 квітня 2023 р. Фото: Павло Петров / ДСНС України, ліцензія CC BY 4.0.[13]

Рятувальники ДСНС ліквідовують наслідки російського ракетного удару 9 березня 2023 р. по селу Велика Вільшаниця Золочівського району Львівської області. Фото: ДСНС України, ліцензія CC BY 4.0.[14]

ПАМ'ЯТІ СУДДІ ЛЮБОВІ ХАРЕЧКО

Любов Костянтинівна Харечко — суддя Чернігівського апеляційного суду. На громадських засадах вона була суддею-спікером суду: представляла суддівський корпус у медіа, виступала на телебаченні (суд очолював Геннадій Салай)[15]. Збори суддів Чернігівського апеляційного суду двічі обирали її секретарем судової палати у цивільних справах: 8 жовтня 2018 р.[16] і повторно, на другий строк, 7 жовтня 2021 р.[17] (обидва рази суд очолював Геннадій Салай[18]); раніше цю посаду вона обіймала в Апеляційному суді Чернігівської області[19]. 3 березня 2022 р. поблизу села Рогощі на Чернігівщині російські військові розстріляли автомобіль, у якому вона разом із сином намагалася евакуюватися. Любов Костянтинівна загинула, її син зазнав поранення[20]. Любов Харечко писала вірші — про війну і мир, про материнство, віру, рідну землю і суддівську долю. З березня 2022 р. в кожному номері журналу — один її вірш.

Вірш номера: «Сини» (20.11.2014)[21]

Читати вірш «Сини» у збірнику (с. 10) | Збірник у Google Диску

> **Судді — жертви війни.** Станом на 30.04.2023 органи судової влади та судові медіа повідомили, що внаслідок збройної агресії російської федерації загинули щонайменше двоє суддів: Любов Харечко (суддя Чернігівського апеляційного суду, 03.03.2022)[20]; Дмитро Константинов (суддя Красноградського районного суду Харківської області, 29.10.2022)[22]. Пам'ятаємо кожного.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

ОСНОВИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ : НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ФАХІВЦІВ, ЯКІ МАЮТЬ НАМІР ОТРИМАТИ АБО ПІДТВЕРДИТИ КВАЛІФІКАЦІЮ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА[1]

Головченко Л. М., Лозовий А. І., Сімакова-Єфремян Е. Б. та ін.

Реферат. Навчальний посібник «Основи судової експертизи» (Харків: Право, 2016, 928 с., ISBN 978-966-458-991-5) підготували фахівці установ Міністерства юстиції України: Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса, Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз і Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності. Першими серед 23 авторів-укладачів названо Головченка Л. М., Лозового А. І. і Сімакову-Єфремян Е. Б.; рецензентами виступили Гетьман А. П., Шепітько В. Ю., Яроцький В. Л., Притика Ю. Д. і Рувін О. Г. Посібник має надати науково-методичну та практичну допомогу фахівцям, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта, але не працюють у державних спеціалізованих установах, працівникам цих установ, а також студентам під час навчання (стажування) з дисциплін курсу «Судова експертиза»; за видавничою анотацією, він адресований і викладачам, аспірантам, докторантам та фахівцям, які лише починають працювати в судово-експертному забезпеченні правосуддя. Перший розділ висвітлює історичні, загальнотеоретичні та організаційно-правові засади судової експертизи: її історію, загальну теорію, відповідальність експерта й організацію проведення експертиз, з контрольними запитаннями. Наступні шість розділів присвячено окремим видам експертиз: автотоварознавчій; будівельно-технічній, оціночно-будівельній, земельно-технічній та оціночно-земельній (зокрема методикам поділу квартир, визначення порядку користування, ідеальних часток, вартості будівництва, шкоди від затоплення); економічній (фінансовий аналіз, кредитні операції, податкові розрахунки в процедурах санації та ліквідації); товарознавчій; інженерно-транспортній (технічний стан транспортних засобів, зіткнення, наїзди на пішоходів); експертизі у сфері інтелектуальної власності, що охоплює літературні твори, комп'ютерні програми й бази даних, винаходи, промислові зразки, сорти рослин, торговельні марки, географічні зазначення та комерційну таємницю. У додатках вміщено програми підготовки судових експертів і витяги з нормативно-правових актів про судово-експертну діяльність. Окремого розділу про судово-психологічну експертизу посібник не містить, психологічні експертизи лише згадано в переліку видів досліджень. Видання корисне кандидатам у судові експерти, які готуються до атестації, та викладачам судової експертизи.

Ключові слова: судова експертиза, кваліфікація судового експерта, атестація судових експертів, теорія судової експертизи, організаційно-правові засади, будівельно-технічна експертиза, економічна експертиза, інженерно-транспортна експертиза, експертиза інтелектуальної власності, навчальний посібник.

Fundamentals of Forensic Examination: A Textbook for Specialists Intending to Obtain or Confirm the Qualification of a Forensic Expert

Holovchenko L. M., Lozovyi A. I., Simakova-Yefremian E. B. ta in.

Abstract. The textbook "Fundamentals of Forensic Examination" (Kharkiv: Pravo, 2016, 928 pages, ISBN 978-966-458-991-5) was prepared by specialists of institutions of the Ministry of Justice of Ukraine: the Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations named after Hon. Prof. M. S. Bokarius, the Odesa Research Institute of Forensic Examinations and the Research Centre for Forensic Examination in Intellectual Property. The 23 compilers are headed in the author list by Holovchenko L. M., Lozovyi A. I. and Simakova-Yefremian E. B. The book aims to give scientific, methodological and practical support to specialists who intend to obtain or confirm the qualification of a forensic expert outside state forensic institutions, to staff of those institutions and to students taking forensic science courses; lecturers, postgraduates and newcomers to the field are also named as readers. The first section covers the history, general theory, organisational and legal framework of forensic examination and the liability of experts. Six further sections deal with specific examinations: vehicle valuation; construction, land and property valuation (including partition of flats, ideal shares, construction costs and flood damage); economic examination (financial analysis, credit operations, tax calculations in rehabilitation and liquidation); commodity examination; road traffic engineering (vehicle condition, collisions, pedestrian accidents); and intellectual property, from literary works and software to inventions, plant varieties, trademarks and trade secrets. Appendices contain expert training programmes and extracts from legislation. There is no separate chapter on forensic psychological examination.

Keywords: forensic examination, forensic expert qualification, certification of forensic experts, theory of forensic science, legal framework, construction examination, economic examination, road traffic examination, intellectual property examination, textbook.

Першоджерело: *Основи судової експертизи : навч. посіб. для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Харків : Право, 2016. 928 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 06.03.2023.*

References

1. Holovchenko L. M., Lozovyi A. I., Simakova-Yefremian E. B. ta in. Osnovy sudovoi ekspertyzy [Fundamentals of Forensic Examination: A Textbook for Specialists Intending to Obtain or Confirm the Qualification of a Forensic Expert] : navchalnyi posibnyk dlia fakhivtsiv, yaki maiut namir otrymaty abo pidtverdyty kvalifikatsiiu sudovoho eksperta : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-vidi-spetsialnikh-znan/8405-osnovi-sudovoji-ekspertizi-navchalnij-posibnik-dlya-fakhivtsiv-yaki-mayut-namir-otrimati-abo-pidtverditi-kvalifikatsiyu-sudovogo-eksper (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Osnovy sudovoi ekspertyzy [Fundamentals of Forensic Examination] : navch. posib. dlia fakhivtsiv, yaki maiut namir otrymaty abo pidtverdyty kvalifikatsiiu sudovoho eksperta / avt.-uklad.: L. M. Holovchenko, A. I. Lozovyi, E. B. Simakova-Yefremian ta in. Kharkiv : Pravo, 2016. 928 s. URL: https://drive.google.com/file/d/1vf3In1XqKLcQfl8E2d8JJWneyKa48T70/view (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

КАРАЛКІН МАКСИМ ВАСИЛЬОВИЧ[1]

Службова інформація. Сторінка-візитівка представляє Каралкіна Максима Васильовича — наукового журналіста (на громадських засадах) online-журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці», юриста за освітою, голову ГО «Міжрегіональна правозахисна група «ЗАХИСТ» (м. Одеса). Зазначено, що він проводив громадські журналістські розслідування корупції у Збройних Силах України, зокрема щодо будівництва казарм поліпшеного зразка та житла для військовослужбовців, захищав у судах інтереси військових і членів їхніх сімей, а також займається психореабілітацією військових і учасників бойових дій.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 24.03.2023.*

Повний текст

Займається питаннями психореабілітації військових, учасників бойових дій, має вищу психологічну освіту. Розробляє комплекс технік, вправ та засобів для зниження постстресового стану у військових в період реабілітації.

Професійні посвідчення журналіста Каралкін М.В.:

References

1. Karalkin Maksym Vasylovych. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). URL: https://expertize-journal.org.ua/naukovi-zhurnalisti-vidannya/8552-karalkin-maksim-vasilovich (onovlena versiia vid 28.11.2025). [in Ukrainian].

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ[1]

Вітомський Ю. Л.

DOI: 10.53672/ej.2.2023.02[1] Check for updates

Анотація. Вітомський Ю. Л. порушує проблему математичної компетентності майбутніх психологів, виходячи з того, що практичний психолог, організаційний психолог, психотерапевт чи дослідник має раціонально й об'єктивно доводити свою позицію опонентам, а переконливо це можна зробити лише спираючись на результати досліджень, опрацьовані відповідним математичним апаратом. Автор констатує гострий дефіцит у вищій школі навчальних видань, які комплексно розкривали б теоретичні й прикладні аспекти застосування математичних методів та інформаційних технологій у підготовці за спеціальністю 053 «Психологія». Мета статті полягає в аналізі засобів підвищення математичної компетентності студентів-психологів і виокремленні причин, що гальмують її розвиток. На матеріалі праць О. Ю. Артем'євої, Є. М. Мартинова, Д. Кемпбелла, Д. Мартіна, А. Д. Наслєдова та інших авторів описано типові труднощі студентів: переконання, що математичні методи самі по собі гарантують достовірність результатів, хибне тлумачення незначущих відмінностей між незалежними вибірками як доказу їх подібності, абсолютизацію рівнів значущості 0,05 і 0,01, сумніви в потребі математики для «гуманітарної» спеціальності. Схарактеризовано три етапи математизації психології (кількісна обробка первинних даних, часткові математичні моделі, узагальнена модель) і їх відповідність емпіричному, перехідному та теоретичному етапам теоретизації науки; наведено приклади від теорії навчання К. Халла, векторної топології К. Левіна та моделі самооцінки Джеймса до «Політичної арифметики» В. Петті й «соціальної фізики» А. Кетле. Спираючись на власний викладацький досвід, автор доводить, що навчання оптимізується за тісної взаємодії викладачів математики та психології і за принципу «практичної» роботи: до кожного заняття студенти самостійно проводять власне психологічне дослідження за структурою, розробленою викладачем, збирають дані й обробляють їх вручну та за допомогою комп'ютера, щоразу проходячи всі етапи дослідження. У висновках розмежовано призначення математичних методів у фундаментальних і прикладних дослідженнях, показано прогностичні можливості регресійних і кореляційних моделей, зокрема в професійному доборі. Стаття адресована викладачам психологічних дисциплін, студентам і фахівцям, які застосовують статистичні методи в психологічній практиці.

Ключові слова: математична компетентність, студенти-психологи, математичні методи в психології, математична статистика, математизація психології, рівень значущості, практико-орієнтоване навчання, спеціальність 053 «Психологія», здобувач вищої освіти.

Studying the Problems of Mathematical Competence of Psychology Students

Vitomskyi Yu. L.

Abstract. Psychologists working in practice, organizations, psychotherapy or research must justify their conclusions to opponents, and Yu. L. Vitomskyi argues that this is only convincing when research data are processed with an appropriate mathematical apparatus. The paper notes a shortage of university textbooks that cover both the theory and the application of mathematical methods and information technologies for students of specialty 053 Psychology, and sets out to analyse ways of developing mathematical competence in psychology students and the obstacles to it. Drawing on O. Yu.

Artemieva, Ye. M. Martynov, D. Campbell, D. Martin, A. D. Nasledov and others, the author describes typical student difficulties: the belief that mathematical methods by themselves guarantee valid results, treating a non-significant difference between independent samples as proof of their similarity, rigid use of the 0.05 and 0.01 significance levels, and doubts about the relevance of mathematics to a humanities discipline. Three stages of the mathematization of psychology are outlined, from quantitative processing of empirical data through partial models to a general mathematical model, with examples ranging from Hull's learning theory, Lewin's vector topology and James's self-esteem model to Petty's political arithmetic and Quetelet's social physics. On the basis of his own teaching, the author concludes that learning improves when mathematicians and psychologists teach in close cooperation and when each practical class is built on a study that students conduct themselves, following a design set by the teacher, and then analyse manually and by computer. The conclusions distinguish the role of mathematics in fundamental and applied research and stress regression and correlation models for prediction, for example in personnel selection.

Keywords: mathematical competence, psychology students, mathematical methods in psychology, mathematical statistics, mathematization of psychology, significance level, practice-based learning, higher education.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 02.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.2.2023.02***[1].

Повний текст

Текст статті.

Постановка проблеми. Усі дослідження (скажімо так превелююча більшість) не охоплює завдань, з якими стикаються майже всі практикуючі психологи і, зокрема, студенти (початківці) психологи у вищих навчальних закладах, організаційні психологи, психотерапевти та психологи-дослідники, включаючи дослідження та експерименти, психологічну діагностику, підготовку доповідей для навчальних комісій та конференцій, а також розробку систем сертифікації персоналу.

У всіх цих випадках психологи повинні раціонально та об'єктивно доводити свої аргументи опонентам і переконувати їх у своїй правоті.

Аналізуючи власний досвід наукових дискусій та спілкування з практикуючими психологами під час і після навчання, можна зробити висновок, що в більшості випадків психологи можуть довести свою правоту, лише посилаючись на конкретні результати досліджень.

А це вони можуть зробити лише за умови, що володіють відповідним математичним апаратом для опису, обробки та аналізу даних, про що дуже влучно пише А.Д. Насрудов: «Практична діяльність психологів - це, по суті, мистецтво застосування практичних методів. Однак для професійної роботи одного лише здорового глузду недостатньо» [3, с. 65].

Іншими словами, професіоналів відрізняє те, що вони можуть, наприклад, довести свою точку зору, щоб перевірити ефективність певних практичних методів або доцільність організаційних рішень. Таким чином, вони можуть базувати свої твердження не лише на суб'єктивній думці, але й на наукових доказах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема викладання математичних методів у психології переймала багатьох дослідників: О.Ю. Артем'єву, Д. Кемпбелла, Д. Мартіна, А.Д. Наслєдова, С.С. Паповяна та О.В. Сидоренко.

Так, О.Ю. Артем'єва та Є.М. Мартинов зазначають, що нормативна статистика вже давно відійшла на другий план, а завданням викладача є розвиток здатності відображати отримані результати в абстрактних моделях на психологічну реальність (навчання принципам побудови ймовірнісно-статистичної мови). Далі йде викладення результатів дослідження. Дослідники виявили проблему механічного копіювання вчителями стандартизованих уроків математики без урахування специфіки стандартизації в психології.

Аналіз робіт Д. Кемпбелла з експериментальної психології підтверджує кілька проблем, які виникають у сфері математичного аналізу та статистики експериментів: 1) студенти вважають, що використання лише математичних методів гарантує достовірність результатів дослідження; 2) при порівнянні даних, отриманих кількісними методами, з критеріями здорового глузду виникають проблеми.

У своїй праці з експериментальної психології Д. Мартін також описує різні проблеми, які виникають при використанні статистичних критеріїв. Перша проблема полягає в тому, що студенти роблять помилки, коли використовують статистичні критерії, вимагаючи низької значущості відмінностей між двома незалежними вибірками, і роблять висновок, що ці вибірки дійсно схожі на основі цього критерію.

Друга проблема полягає в тому, що рівні 0,05 і 0,01 є абсолютними; Д. Мартін пропонує більш гнучке поводження з цими рівнями, беручи до уваги не тільки математичні ймовірності, але й практичні наслідки правильності чи неправильності.

Аналіз роботи А.Д. Наслєдова показує, що при вивченні математичних методів у психологічних дослідженнях студенти стикаються з наступними проблемами: 1) сумніви студентів щодо необхідності вивчення математичних методів та їх використання в психології.

Ці сумніви пов'язані з невмінням розрізняти психологію як науковий метод пізнання дійсності та психологію як техніку застосування практичних методів (консультування, психотерапія тощо) і страх перед використанням математики як науки, пов’язаної із цифровими та формульними дослідженнями, особливо, коли вони вивчають психологію як галузь знань 05 «соціальні та поведінкові науки» - тобто «гуманітарщина».

Мета статті - є проаналізувати розуміння основних засобів підвищення математичної компетентності серед студентів-психологів, виділити основні причини, які перешкоджають продуктивному розвитку математичної компетентності студентів психологічних факультетів.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, необхідно сказати кілька слів про так званий етап «математизації» в психології та впровадження цих даних для викладання студентам університетів у спеціалізованому курсі «Математичні методи в психології» за спеціальністю 053 «Психологія».

Відповідні методи математизації наукових досліджень, тобто етапи математизації, вказують на конкретні наукові інновації в сучасному контексті.

Перший етап передбачає кількісну обробку первинного емпіричного матеріалу. Основним завданням цього етапу є конденсування інформації (емпіричні класифікації, узагальнення, статистичні тренди, дисперсії, кореляції тощо). Кількісний опис дає змогу для подальших пояснень і прогнозів у межах теоретичної бази.

На цьому етапі метод математизації є складовою емпіричного знання і не має самостійного значення для побудови теоретичних систем.

Другий етап математизації передбачає розробку та емпіричну перевірку часткових математичних моделей, які пояснюють і передбачають «поведінку» об'єкта дослідження за певних умов і ситуацій.

Ці моделі є системами формальної логіки, які дають індуктивні результати, які важко або неможливо отримати без застосування математики.

На третьому етапі створюється узагальнена математична модель, яка повністю описує різні можливі ситуації об'єкта дослідження.

Наприклад, теорія математичного навчання В. Естеса, яка може бути використана для виведення багатьох різних моделей (одноелементна модель, лінійна модель тощо) [1, с. 84].

Етапи математизації відповідають трьом етапам теоретизації науки (емпіричному, перехідному та теоретичному). Ці етапи передбачають якісні перетворення наукового знання: від спостережуваних даних до теоретичних конструкцій, від емпіричних категоризацій до теоретичних формалізацій, від описових теорій або майстер-концептуалізацій до пояснювальних або прогностичних теорій, від емпіричних законів до теоретичних законів.

На цих етапах застосовуються різні математичні методи. Емпірична стадія науки відповідає першому етапу математизації (аналіз даних, отриманих на основі первинного розуміння). Перехідний етап теоретизації науки порівнюється з другим етапом математизації (розробка «часткових» математичних моделей). Етап розвитку теоретичної науки порівнюється з третім етапом - розробкою «загальної» математичної моделі.

Ці етапи математизації можна визначити, проаналізувавши типи математичних додатків, які існують у сучасній психологічній науці. Так, Кларк Халл розробив математичну теорію навчання для формалізації опису психологічних процесів, пов'язаних з поведінкою людини [3, с. 103]. Курт Левін ввів поняття векторної топології, яка є аналогом відомих психологічних фактів. «Віртуальна модель» Джеймса пов'язала самооцінку людини з рівнем її успіху та прагнень [5, с. 99].

Цей математичний підхід характеризується описовим використанням математики як зручного способу вираження змістовних ідей без спроб передбачити поведінку за допомогою математичних висновків.

Впровадженню математичних методів у психологію сприяли теорія ймовірностей і математична статистика, які використовуються для вирішення завдань імовірнісного аналізу індивідуальних особливостей, здібностей і поведінки.

Прикладами є «Політична арифметика» В. Петті (середина 17 століття), «Експерименти з моральної арифметики» Ж. Бюффона (кінець 18 століття), «Експерименти з розвитку і здібностей людини або соціальна фізика» А. Кетеле (середина 19 століття).

Використання цих методів було мотивовано не внутрішньою логікою розвитку наукової психологічної думки, а суб'єктивним бажанням математиків застосувати ймовірнісні та статистичні методи до людських і соціальних явищ на основі здорового глузду. Починаючи з 20 століття, статистичні методи цілеспрямовано розроблялися і використовувалися для ефективного аналізу емпіричних даних (вимірювання, причинно-наслідкові зв'язки, перевірка гіпотез про взаємозв'язки тощо).

Досвід викладання цих елементів навчання у вищому навчальному закладі під час педагогічної практики при підготовці та захисті дисертаційної своєї роботи («Загальна психологія», «Психологія спілкування», «Математичні методи в психології» та ін.) на спеціальності 053 "Психологія" показав, що тісна взаємодія викладачів математики та психологів (тісна взаємодія при обговоренні, розробці робочих програм та прикладів аналізу) на, а також через опитування студентів було показано, що значна оптимізація навчального процесу відбувається тоді, коли є тісна взаємодія між викладачами математики та психологами.

Якщо викладачі дивляться в майбутнє, вони можуть досягти набагато кращих результатів, ознайомивши інших викладачів психології (загальної психології, психіатрії, диференціальної психології, інженерної психології, керівників курсових і дипломних робіт) з навчальним планом і робочою програмою з математичних методів у психології.

При цьому студенти не виходять з континууму «математика-психологія» і не втрачають набутих навичок, але й набувають нових, тобто навичок трансферу знань. Опрацювання майже всіх векторних задач оптимізовано за рахунок включення самостійної роботи студентів.

За принцип роботи ми обрали принцип «практичної» роботи, виходячи з того, що будь-які знання можна повністю засвоїти лише через практичний досвід, «зробивши їх особистими». Для реалізації цього принципу ми вирішили ввести в структуру наших лабораторних курсів розділи самостійної дослідницької роботи.

Для кожного практичного заняття, присвяченого використанню конкретного статистичного методу, студенти протягом тижня проводять власне психологічне дослідження, збирають дані для обробки та виконують ручну та електронну обробку даних вже в аудиторії.

Оскільки кожен статистичний метод має специфічні умови використання, кожне практичне заняття - це нове дослідження, що базується на структурі, розробленій викладачем. Таким чином, студенти багаторазово проходять всі етапи психологічного дослідження на власному досвіді, в результаті чого отримують всілякі психологічні інтерпретації, від психології-психології до математики-психології.

Наприклад, їм пропонується написати розрахунковий висновок, який забезпечує розв'язання векторної задачі з математики-психології. Водночас, після завершення курсу вони отримають великий досвід проведення оригінальних психологічних досліджень і

зможуть розробляти та планувати власні дослідження, що матиме важливе значення для їхніх майбутніх наукових проектів та дисертацій.

Висновки. Усі наукові дослідження можна поділити на фундаментальні та прикладні. Фундаментальні дослідження спрямовані на розуміння реальності без урахування безпосередніх практичних наслідків застосування результатів. Прикладні дослідження проводяться для отримання нових знань і використання їх для вирішення проблем. Оскільки цілі та завдання фундаментальних і прикладних досліджень у психології відрізняються, використання математичних методів у цих двох видах досліджень також є різним.

На сучасному етапі розвитку психологія характеризується високим ступенем диверсифікації, що призводить до появи нових напрямків у цій багатогранній науці. Наприклад, були розроблені описові та пояснювальні теорії, вивчені специфічні та індивідуальні механізми поведінки в таких галузях, як психологія спілкування, психологія малих груп та психологія особистості.

Поряд з диверсифікацією спостерігається зростаюча інтеграція дисциплін і поява нових прикладних галузей (наприклад, психологія праці, інженерна психологія, психологія прийняття рішень). Для цих дисциплін характерне вивчення наслідків конкретних видів людської діяльності. У цьому контексті основне завдання зміщується від пояснення психологічних механізмів до передбачення наслідків психологічних станів.

Теорію, як вищу форму наукового знання, можна класифікувати як описову, пояснювальну, прогностичну, управлінську та програмну. Однак «чистого» типу теорії в науці не існує, і описові теорії можуть мати статус пояснювальних і прогностичних. Так, математичні методи та математичні моделі змістовних теорій, які мають на меті пояснити явище, зазвичай роблять прогнози.

Відповідні прогнози можуть бути зроблені навіть тоді, коли немає пояснювальної теорії або моделі. Прикладами статистичних моделей прогнозування є регресійний аналіз і нормальна кореляція, на параметри яких впливають непояснені змінні. У кореляційних дослідженнях, які виявляють лише статистичні взаємозв'язки, завдання полягає в тому, щоб передбачити ймовірність виміряних психологічних характеристик окремих осіб або груп.

Математичні методи також використовуються в прикладній психології. Наприклад, відбір на роботу здійснюється шляхом вимірювання певних особистісних характеристик працівників і розв'язання відповідних рівнянь регресії.

Статистичний аналіз дозволяє визначити значення змінних критеріїв, таких як задоволеність роботою або ефективність, але не пояснює механізм взаємозв'язку між залежними і незалежними змінними.

Базова теорія розробляється шляхом застосування математичних моделей, в яких об'єкт вивчається як відносно проста система. Ефективне прогнозування досягається за допомогою статистичних моделей, знаннями яких, студент-психолог має оволодіти за час навчання та практичних робіт.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Климчук, В. О. (2008). Викладання курсу "Математичні методи у психології" в умовах кредитно-модульної системи. *Соціальна психологія*, (2 (28), 180-189.

2. Телейко, А. Б., & Чорней, Р. К. (2007). Математико-статистичні методи в соціології та психології. *навч. посіб./АБ Телейко, РК Чорней.–Київ: МАУП.*

3. Жалдак, М. І., Рамський, Ю. С., & Рафальська, М. В. (2009). Модель системи соціально-професійних компетентностей вчителя інформатики. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання, (7 (14)), 3-10.

4. Климчук, В. О. (2006). Факторний аналіз: використання у психологічних дослідженнях. Практична психологія та соціальна робота., (8), 43-48.

5. Циба, В. Т. (2002). Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід. К.: МАУП, 248, 57.

6. Адаменко, О. В. (2010). Теоретико-методичні засади навчання студентів аналізу даних з використанням комп'ютера. Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, (17), 31-35.

7. Савченко, Т. Н., Головина, Г. М. (2014). Роль математической психологии в гуманитарном знании. Психология. Журнал Высшей школы экономики, 11(3), 8-22.

Анотація. *Студент-психолог, який володіє всебічними знаннями про психологічну реальність, має широкі можливості ефективно впливати на неї. Здобути такі знання з допомогою методології і методів лише гуманітарних наук просто неможливо. Щоб отримати об'єктивну її картину, потрібне вміння послуговуватися і математичними методами, інформаційними технологіями. Однак донині у вищій школі гострий дефіцит навчальних видань, які б комплексно розкривали теоретичні і прикладні аспекти цієї проблематики. Проте, варто сказати, що багато ЗВО активно впроваджує сучасні методики навчання за спеціальністю 053 «Психологія». Проте дійсно, подолати цей всеукраїнський дефіцит покликані, на жаль, лише невелика кількість підручників, та і ті не висвітлюють повний обсяг інформатизації. У них висвітлено сутність, призначення, способи застосування математичних методів у психології, зміст і способи формування вибірок, первинної обробки даних, підготовки статистичних висновків, специфіку дисперсійного, кореляційного, кластерного і факторного аналізу.*

Ключові слова: *здобувач вищої освіти, компетентність, математичні методи, практика, математична статистика, психологія.*

Abstract. *A psychology student who has comprehensive knowledge of psychological reality has ample opportunities to effectively influence it. It is simply impossible to acquire such knowledge using the methodology and methods of the humanities alone. To get an objective picture of it, one needs to be able to use mathematical methods and information technologies. However, there is still an acute shortage of educational publications in higher education that would comprehensively cover the theoretical and applied aspects of this issue. However, it should be noted that many higher education institutions are actively implementing modern teaching methods in the speciality 053 "Psychology". However, unfortunately, only a small number of textbooks are designed to overcome this nationwide deficit, and even those do not cover the full scope of informatisation. They cover the essence, purpose, methods of application of mathematical methods in psychology, the content and methods of sample*

formation, primary data processing, preparation of statistical conclusions, specifics of variance, correlation, cluster and factor analysis.

Keywords: *higher education student, competence, mathematical methods, practice, mathematical statistics, psychology.*

Vitomskyi Yurii Leonidovych, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics of the Kyiv University of Intellectual Property and Law, Kyiv, tel.: +380688848844, u.vitomskyi@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3094-5104

STUDYING THE PROBLEMS OF MATHEMATICAL COMPETENCE OF PSYCHOLOGY STUDENTS

References

1. Vitomskyi Yu. L. Doslidzhennia problem matematychnoi kompetentnosti studentiv-psykholohiv [Studying the Problems of Mathematical Competence of Psychology Students]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8620-vitomskij-yu-l-doslidzhennya-problem-matematichnoji-kompetentnosti-studentiv-psikhologiv (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРОФЕСІЙНІ ВИМОГИ І ЗАВДАННЯ»: МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ (М. КИЇВ 13 ТРАВНЯ 2021Р.)[1]

Реферат. Збірник «Актуальні проблеми діяльності психолога в сучасних умовах: професійні вимоги і завдання» містить тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, що відбулася 13 травня 2021 р. в Києві. Видання підготував Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»; його рекомендувала до друку Вчена рада інституту, а випустив 2021 р. видавник Назаров О. А. обсягом 80 сторінок як додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (ISSN 2521-1463). Головою редакційної колегії був директор інституту, доктор юридичних наук, професор, академік НАН ВО України Василь Фелик. До колегії ввійшли викладачі кафедри кримінального права, процесу і криміналістики: її завідувач, доктор юридичних наук, професор Петро Воробей; кандидат психологічних наук Юрій Вітомський, який керує предметно-методичною секцією психології кафедри; кандидат педагогічних наук, професор Володимир Абрамян; кандидат юридичних наук, професор Максим Палій; кандидатка педагогічних наук, доцентка Алла Корень; кандидат психологічних наук, судовий експерт Олег Назаров. Поєднання в редколегії правників, психологів і педагогів однієї кафедри засвідчує міждисциплінарне спрямування конференції, на якій професійну діяльність психолога розглядали разом із потребами юридичної практики. Тези присвячено проблемам професійної діяльності психолога на сучасному етапі, вимогам до його фахової підготовки та завданням, які він розв'язує; класифікаційні індекси збірника — УДК 343.272(477) і ББК 88.8. За анотацією, збірник розраховано на наукових і науково-педагогічних працівників закладів освіти й наукових установ, студентів, курсантів, аспірантів і докторантів психологічного та юридичного напрямів, практичних працівників і широкий читацький загал. Видання становить інтерес для психологів, які взаємодіють з органами правосуддя, судових експертів-психологів і викладачів юридичної психології.

Ключові слова: діяльність психолога, професійні вимоги, юридична психологія, науково-практична конференція, тези доповідей, психологічна освіта, Київський інститут інтелектуальної власності та права.

“Current Problems of a Psychologist's Activity in Modern Conditions: Professional Requirements and Tasks”: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kyiv, 13 May 2021)

Abstract. The collection contains the abstracts of papers presented at the All-Ukrainian scientific and practical conference “Current Problems of a Psychologist's Activity in Modern Conditions: Professional Requirements and Tasks”, held in Kyiv on 13 May 2021. It was prepared by the Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University “Odesa Law Academy”, recommended for publication by the Institute's Academic Council and issued in 2021 by the publisher Nazarov O. A. as an 80-page supplement to the electronic abstract and research journal “Forensic Psychological Examination. Use of the Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice” (ISSN 2521-1463). The editorial board was chaired by Professor Vasyl Felyk, Doctor of Legal Sciences, director of the Institute, and included members of the Department of Criminal Law, Procedure and Criminalistics: its head Profess-

or Petro Vorobei, the psychologists Yurii Vitomskyi and Oleh Nazarov, the education scholars Volodymyr Abramian and Alla Koren, and the lawyer Maksym Palii. This combination of lawyers, psychologists and educators reflects the interdisciplinary orientation of the conference, which considered the professional activity of psychologists together with the needs of legal practice. The abstracts address current problems of the psychologist's work, the professional requirements placed on psychologists and the tasks they perform. According to its annotation, the collection is intended for researchers and teaching staff, students, cadets, postgraduate and doctoral candidates in psychology and law, practitioners and the general reader, and it is of interest to forensic psychologists and teachers of legal psychology.

Keywords: psychologist's activity, professional requirements, legal psychology, scientific conference, conference abstracts, psychological education, Ukraine.

Першоджерело: *Актуальні проблеми діяльності психолога в сучасних умовах: професійні вимоги і завдання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 13 трав. 2021 р.) / голова редкол. В. Фелик.*[1] *Реферат оприлюднено в журналі 02.04.2023.*

References

1. "Aktualni problemy diialnosti psykholoha v suchasnykh umovakh: profesiini vymohy i zavdannia": materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv 13 travnia 2021r.) ["Current Problems of a Psychologist's Activity in Modern Conditions: Professional Requirements and Tasks": Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kyiv, 13 May 2021)] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8618-aktualni-problemi-diyalnosti-psikhologa-v-suchasnikh-umovakh-profesijni-vimogi-i-zavdannya-materiali-vseukrajinskoji-naukovo-praktichnoji-konferentsiji-m-kijiv-13-travnya-2021r (onovlena versiia vid 03.04.2023). [in Ukrainian].

ВАЛІДНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: МАТЕМАТИКА АБСУРДУ[1]

Вітомський Ю. Л., Бондаренко С. Ю.

DOI: 10.53672/ej.2.2023.03[1] Check for updates

Анотація. Вітомський Ю. Л. і Бондаренко С. Ю. порушують проблему валідності психологічного дослідження особистості, яку вважають однією з головних і досі дискусійних у практичній психології. Мета статті — виявити слабкі місця валідності традиційних методів дослідження особистості й обґрунтувати психосемантичний підхід у психодіагностиці особистісних якостей. Автори аналізують два найпоширеніші інструменти: проективні методики та стандартизовані особистісні опитувальники. Щодо проективних методик проблема, на їхню думку, полягає не в самому методі проекції, а в інтерпретації, валідність якої залежить від професійного рівня фахівця, що створює ризик суб'єктивних висновків. Щодо опитувальників автори спираються на аргументи У. Мішела про низьку (не вище 0,3) кореляцію виявлених рис із фактичною поведінкою в нових ситуаціях. Критично оцінено й «математичну спокусу» психології: встановлення кількісних співвідношень створює ілюзію пізнання суті психічних явищ, не пояснюючи логіки їх розвитку, а висока варіативність результатів під впливом ситуативних обставин підриває надійність діагностики. Центральна теза статті стосується знакової природи психічного: вербальні реакції як продукт другої сигнальної системи принципово неоднозначні, символ може існувати лише у двозначній формі, тому психологічні суперечності автори пропонують розглядати не як конфлікт протилежних імпульсів, а як принцип («і те, і інше»). Звідси висновок, що стандартизовані опитувальники є надто грубими інструментами, нечутливими до індивідуальних нюансів, а риси особистості завжди містять неусвідомлювані, невербальні складники. Ефективність психодіагностичного методу автори вбачають у здатності виявляти ірраціональність у повному вигляді; частково проблему валідності пропонують розв'язати поєднанням психоаналізу з факторизацією результатів, а наступним кроком дослідження називають систематизацію способів факторизації. Положення статті варто враховувати судовим експертам-психологам, коли вони оцінюють межі інтерпретації результатів опитувальників і проективних методик.

Ключові слова: валідність, психодіагностика, особистісний опитувальник, проективні методики, психосемантичний підхід, абсурд, знак і символ, факторний аналіз.

Validity of Psychological Research: The Mathematics of the Absurd

Vitomskyi Yu. L., Bondarenko S. Yu.

Abstract. Validity remains one of the central and still disputed problems of applied psychology, and this article by Vitomskyi Yu. L. and Bondarenko S. Yu. addresses it with respect to personality assessment. The authors aim to identify weaknesses in the validity of traditional personality research methods and to justify a psychosemantic approach to psychodiagnostics. Two widely used tools are examined. For projective techniques the difficulty lies not in projection as such but in interpretation, whose validity depends on the professional level of the examiner and is therefore exposed to subjectivity. For standardised personality questionnaires the authors draw on Mischel's argument that measured traits correlate weakly (no higher than 0.3) with actual behaviour in new situations. They also criticise the “mathematical temptation” in psychology: quantitative relationships create an illusion of understanding the nature of mental phenomena without explaining their development, while

results vary strongly with situational factors. The core thesis concerns the sign nature of the psyche: verbal responses, as products of the second signal system, are inherently ambiguous, a symbol can exist only in an ambivalent form, and psychological contradictions should be treated as a principle ("both this and that") rather than as a clash of opposing impulses. Consequently, standardised questionnaires are too coarse to capture individual nuances, and traits always contain unconscious, nonverbal components. The authors propose combining psychoanalysis with factorisation of results and plan to systematise factorisation methods. The paper is relevant to forensic psychologists assessing the limits of test interpretation.

Keywords: validity, psychodiagnostics, personality questionnaire, projective techniques, psychosemantic approach, absurdity, sign and symbol, factor analysis.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 02.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.2.2023.03***[1].

Повний текст

Текст статті.

Постановка проблеми. Розроблений психодіагностичний інструментарій, який спрямований на вивчення поведінкових, емоційних та когнітивних аспектів розвитку людини, але саме він часто лише частково відповідає вимогам наукового методу.

Отже, практичні психологи гостро потребують комплексу діагностичних методів, здатних компенсувати неточність психологічних вимірювань. Однак таке дотримання методології більше покликане не гарантувати достовірність результатів, а частково заспокоїти совість дослідника. Питання валідності (дійсності) психологічних досліджень є однією з головних проблем практичної психології і залишається дискусійним.

На наш погляд, ця проблема безпосередньо пов'язана з суто теоретичними питаннями, особливо з визначенням психопатологічних проблем (деструкцій).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях особистості найчастіше використовуються проективний метод і стандартизовані особистісні опитувальники. З моменту своєї появи проективний метод закономірно викликав питання через неоднозначність символічної мови, що було переконливо з'ясовано, наприклад, в роботі Т.С. Яценко [7].

Проблема полягає не в самому методі проекції, а тим більше в методі проектування, а в тому, як він інтерпретується. Розробка базового рівня методологічної бази дослідження взаємозв'язку свідомого і несвідомого, що об'єктивується в особистісних проблемах суб'єкта, хоча і наближає їх до критеріїв експертизи, але якщо розбирати питання валідності проективних методик, то можна сказати, що спостерігається повністю відсутнє воно саме для проективних методик, оскільки воно безпосередньо залежить від професійного рівня експерта, який їх використовує.

Замість того, щоб знайти відповідність між зображеними символами і ключем до інтерпретації (навіть якщо це статистично підтверджено), фахівець повинен бути готовий використовувати свою психоаналітичну компетенцію для встановлення унікального характеру взаємозв'язку між свідомим і несвідомим. Це, в свою чергу, створює ризик сильного впливу суб'єктивності дослідника при формулюванні висновків.

Не менш серйозною є проблема валідності стандартизованих опитувальників, де невизначені елементи взаємозв'язку між психічними елементами мають бути нівельовані, що зробить інтерпретацію результатів об'єктивною. Це питання давно піднімав В. Мішель. Він успішно продемонстрував, що риси особистості, виявлені за допомогою опитувальників, не придатні для прогнозування поведінки і що ситуативні умови є більш важливими факторами. Зокрема, У. Мішель виявив, що фактична поведінка піддослідних у нових умовах має дуже низьку кореляцію (не більше 0,3) з виявленими особистісними рисами [6].

Дійсно, У. Мішель вказує не лише на слабкі сторони психодіагностики, але й самої психології особистості як наукової галузі. Так, звіти піддослідних, згрупованих і класифікованих за певною стандартизованою процедурою, часто не відповідають їхній поведінці в нових життєвих ситуаціях.

Поведінка людини досить передбачувана в повторюваних ситуаціях, але в дещо інших ситуаціях часто відбуваються ієрархічні зміни особистісних характеристик, які навіть самі випробовувані не можуть передбачити.

Мета статті - є виявлення слабких сторін валідності традиційних методів дослідження особистості й обґрунтування психосемантичного підходу у психодіагностиці особистісних якостей.

Виклад основного матеріалу. Психології ще належить пройти довгий шлях, перш ніж вона матиме повну наукову історію. Серед іншого, це пов'язано з неможливістю чіткого визначення закономірностей людської поведінки, які є основним об'єктом психологічних досліджень. У крайньому випадку, психодинаміку стабільних індивідів і груп можна підтвердити, наприклад, за допомогою класичних експериментів Ф. Зімбардо та С. Мілгрема.

Однак в умовах незначної зміни ситуацій, які перебувають поза межами загального стану суб'єкта, але не є надто стресовими, поведінка залишається важко передбачуваною. Цю відмінність можна пояснити тим, що в ситуаціях високого стресу поведінка людини ініціалізується, спрощується, регресує і визначається інстинктивними спонуканнями. З іншого боку, поведінку важко контролювати чи прогнозувати через можливість розвитку суб'єктивності до багатьох поведінкових виборів, не будучи обмеженим такими ситуативними вимогами. Дійсно, такий розвиток включає так багато різних імпульсів і векторів активності, що застосовність павловської теорії рефлексів для його пояснення мимоволі викликає сумніви.

Для розробки власної методології психологія використовує суворі математичні процедури дослідження. Це має наслідком створення ілюзії пізнання суті психологічних явищ, виявлення структурних зв'язків між окремими психологічними (і фізіологічними) елементами, ієрархічних зв'язків між структурними елементами тощо.

Математична «спокуса» проявляється переважно в пошуку кількісних відмінностей між окремими явищами, які, як вважається, визначають якісні показники.

У сучасних емпіричних та експериментальних психологічних дослідженнях математика часто виступає інструментом для розуміння психічних явищ і процесів [2, с. 18]. Ця формальність частково перекриває необхідність розкриття природи психічних явищ,

психологічного мислення, оскільки вона підміняється встановленням математичних співвідношень, які начебто дають об'єктивну основу для висновків про ймовірнісні чинники дослідження.

Однак така дослідницька стратегія далека від задовільної, оскільки не визначає логіку еволюції психологічних явищ [4, с. 37]. Механізми психодинаміки залишаються за межами чіткого розуміння психологічної науки і часто дійсно є механістичними (в популярному, матеріалістичному сенсі), об'єктивно- ізольованими доказами (особливо артефакти) і непереконливі або незрозумілі причини їх психодинаміки.

Можливо, якби встановлені математичні співвідношення були законами або фіксованими тенденціями, такий пошук не був би необхідним. Натомість ми маємо справу переважно з багатьма варіаціями факту еволюції психічних явищ, що викликає сумніви в обґрунтованості та достовірності психодинаміки.

Звичайно, простіше припустити, що йдеться про надійність процедури обстеження [6, с. 87-88]. Однак валідність діагностичних методів вважається серйозною проблемою, оскільки отримані результати дуже варіабельні і легко піддаються впливу ситуативних обставин.

Тому математика в психології в основному корисна для «фіксації» специфічних комбінацій когнітивного «безладу», які рідко фіксуються в одній і тій же конфігурації після багаторазових перетинів. Тому ми припускаємо, що вирішення проблем валідності автоматично підвищує надійність психологічної діагностики. Іншими словами, розуміння природи психічного «хаосу» має набути стабільної психодинаміки в процесі подальшої еволюції.

Виникає питання, наскільки діагностичні показники, особливо опитувальники, відповідають суті психічних явищ як формально, так і змістовно.

Психологія навчилася фіксувати певні показники психічного розвитку, але не змогла розгадати складну природу психічних явищ. Зрештою, головна проблема полягає не у фіксації психічного розвитку кількісних параметрів психологічних явищ, а в їхніх структурних властивостях.

Теорія рис, домінуюча в психології, пропонує розглядати психічні явища як утворення настрою, що визначають поведінку суб'єкта [8].

Якість темпераменту полягає в структурній єдності, неоднозначності та вирівняності психічних елементів, але може бути виражена в континуумі, як це показано в дослідницьких процедурах Г. Айзенка та Р. Кеттелла.

Загалом теорія особистості намагається дотримуватися системності, завершеності та ієрархічності в побудові її структури, що передбачає можливість встановлення раціональної та ефективної поведінки у суб'єкта.

Постулат О.В. Лібіна про принципи ієрархії структурних елементів, стабільності, координації та особистісної єдності пропонує розглядати особистість через призму принципів ієрархії структурних елементів, стабільності, кооперації та особистісної єдності, які забезпечують досягнення поставлених цілей [2, с. 58].

Не заперечуючи істинності та повноти цих принципів, підкреслимо, що суб'єкт завжди перебуває «поза» будь-яким систематичним поясненням самого себе.

Особистість та індивідуальність не відповідають своїм структурним каналам і навіть не є функціонально близькими до них. Будь-яка інтерпретація особистісних характеристик стає неповною не з точки зору кількості виявлених характеристик, а з точки зору їх значущості для моделей поведінки.

Релевантність поведінковим патернам як проблема, яка полягає не тільки в різноманітності проявів тих чи інших психічних явищ (емоцій, почуттів, поведінкових дій, когнітивних процесів), але і в їх структурній недосконалості. Наприклад, поряд з особистісною тривожністю завжди існують інші емоційні реакції, які не завжди можна правильно ідентифікувати, але які визначають зміст і динаміку, що характеризують тривожність. Це можна визначити формулою «і те, і інше».

На наш погляд, вербальні реакції, які набувають сенсу і, отже, є продуктом другої сигнальної системи, за своєю суттю є неоднозначними і передбачають двозначність. Йдеться не про опозиційні реакції, такі як страх і гнів, а про реакції кількох «акторів», які не пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками. Ми пропонуємо розглядати психологічні протиріччя не з точки зору конфлікту протилежних імпульсів, а як принцип.

Це є передумовою існування символічних систем. На нашу думку, символи можуть існувати лише в двозначній формі. За інших умов вони стають сигналами, які структурно нічим не відрізняються від однозначних тваринних сигналів, що не мають синонімів.

Іншими словами, вони не можуть утворювати між собою синтаксичних і семантичних зв'язків. Іншими словами, символи - це завжди неповні реакції з можливими синонімами та антонімами. Такий підхід дає символічній системі можливість безперервного розвитку - недарма Д.М. Узнадзе говорив: «Засвоєння мови - це процес зміни об'єкта в цілому, який здійснюється шляхом розвитку і вдосконалення мовного відношення до об'єкта» [8, с. 440]. Такої ж думки дотримувався і Л.С. Виготський, який розробив концепцію про символічну природу мови [1].

Що це означає для психодіагностики? По-перше, марно намагатися визначити швидкість розвитку тієї чи іншої риси. По-друге, певні риси мають визначену унікальність і безперервний розвиток На противагу цьому, стандартизовані опитувальники в будь-якому варіанті стають надто грубими дослідницькими інструментами, нечутливими до нюансів індивідів, яких вони, власне, покликані вимірювати. По-третє, риси завжди містять сильні неспецифіковані (несвідомі, невербальні) елементи відповіді, навіть якщо вони мають місце на момент дослідження

Висновки. Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що ефективність психодіагностичного методу полягає в його здатності виявляти ірраціональність в її повній формі. Це має бути єдиною правильною метою психодіагностичного тестування особистості. Як цього можна досягти? Для цього необхідно спробувати поєднати два суперечливих підходи, які комплексно розкривають динаміку знакової системи суб'єкта.

Проблема валідності психологічних досліджень є наслідком відсутності релевантних одиниць психологічного дослідження. Ми вважаємо, що знаки мають структуру, яка базується на взаємопов'язаних елементів. Частково проблему валідності можна вирішити шляхом застосування методу психоаналізу та факторизації результатів.

Наступним кроком у цьому дослідженні є систематизація та класифікація варіантів факторизації результатів психологічних досліджень з метою визначення найбільш прийнятного методу факторизації.

Це найбільш поширена форма символічної структури. У перспективі це допоможе вирішувати проблеми в педагогіці та психотерапії, оскільки дозволить більш точно діагностувати стан розвитку тих чи інших явищ.

Література:

1. Татьянчиков, А. О., Татьянчиков, А. О., & Татьянчиков, А. А. (2017). Методичні рекомендації до виконання лабораторних робіт з курсу «Методи психологічного дослідження: математичні методи в психології».

2. Кравчук, О. А. (2018). Щодо застосування математичних методів у психології. *ББК 72: 74 Н56*, 69.

3. Слободенюк, Р. (2018). Застосування математичних методів в психології. *Рекомендовано вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка, протокол № 12 від 23 березня 2018 року*, 158.

4. Knysh, A. (2018). Застосування методів коучингового підходу при викладанні дисципліни" математичні методи в психології". *Теорія і практика управління соціальними системами*, (2), 18-27.

5. Луцишин, О. (2009). Використання математико-статистичних методів у психології. *Матеріали II Всеукраїнської студентської науково-технічної конференції „Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання “*, *2*, 5-5.

6. Телейко, А. Б., Чорней, Р. К. (2007). Математико-статистичні методи в соціології та психології. *навч. посіб./АБ Телейко, РК Чорней.–Київ: МАУП*.

7. Виготський, Л. (2010). Історичне значення психологічної кризи. Методологічне дослідження. Психологія і суспільство, (1), 102-190.

8. Максименко, С. Д., Носенко, Е. Л. (2008). Експериментальна психологія:[підручник]. К.: Центр учбової літератури.

Анотація. *Дане дослідження у вигляді наукової статті присвячене вирішенню проблеми валідності психологічних досліджень. Показано слабкі сторони інтерпретації результатів стандартизованих опитувальників та проективних методик, пояснена причина цього явища. Валідне психологічне дослідження покликане цілісно виявляти структурні елементу знаку. Проте зробити це за допомогою традиційних методів практично неможливо, оскільки діагностується лише усвідомлювана частина знаку. Альтернативним можна вважати психосемантичний метод асоціативного експерименту, результати якого піддаються факторизації. На типовому прикладі показана структурна специфіка знаку, який складається з антагоністичних елементів.*

Ключові слова: *абсурд, дезабсурдизація, валідність, особистісний опитувальник, факторний аналіз.*

Annotation*. This study in the form of a scientific article is devoted to solving the problem of validity of psychological research. The weaknesses of the interpretation of the results of standardised questionnaires and projective techniques are shown, and the reasons for this phenomenon are explained. A valid psychological study is designed to identify the structural elements of a sign in a holistic manner. However, it is almost impossible to do this using traditional methods, since only the perceived part of the sign is diagnosed. An alternative method is the psychosemantic method of associative experimentation, the results of which can be factorised. A typical example shows the structural specificity of a sign consisting of antagonistic elements.*

Keywords: *absurdity, disambiguation, validity, personality questionnaire, factor analysis.*

Vitomskyi Yurii Leonidovych, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics of the Kyiv University of Intellectual Property and Law, Kyiv, tel.: +380688848844, u.vitomskyi@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3094-5104

Bondarenko Stepan Yuriiovych, 2nd year student of the Information Protection Institute of the National Academy of the Security Service of Ukraine, Kyiv, tel.: +380955512612, bondarenko.stephan@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-8328-5117

VALIDITY OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH: THE MATHEMATICS OF THE ABSURD

References

1. Vitomskyi Yu. L., Bondarenko S. Yu. Validnist psykholohichnoho doslidzhennia: matematyka absurdu [Validity of Psychological Research: The Mathematics of the Absurd]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023.03. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8619-vitomskij-yu-l-bondarenko-s-yu-validnist-psikhologich-nogo-doslidzhennya-matematika-absurdu (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАУКОВО-ЕКСПЕРТНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ДІТЕЙ. ПРЕЗЕНТАЦІЯ / КРУГЛИЙ СТІЛ ONLINE НА ТЕМУ: «ПСИХОЛОГІЧНІ, ЮРИДИЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИСВІТЛЕННЯ НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ДІТЕЙ»[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.2.2023.01[1] Check for updates

Анотація. 7 квітня 2023 р. Етична комісія Національної психологічної асоціації провела онлайн круглий стіл «Психологічні, юридичні та етичні аспекти висвітлення насильства проти дітей під час війни». Назаров О. А., директор Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі, виступив на ньому з доповіддю «Міжнародно-правові та науково-експертні підходи до формування правил поведінки щодо висвітлення насильства проти дітей», шість слайдів якої оприлюднено в журналі. Автор розглядає міжнародні нормативні документи як джерело правил поведінки психологів, коли йдеться про висвітлення насильства проти дітей в умовах війни, і наводить науково-експертні підходи до визначення негативних ефектів, які спричиняє поширення інформації про насильство та жорстокість у медіа. Наголошено, що гуманізація поводження з неповнолітніми, закріплена в міжнародних документах різного рівня, є визначальною тенденцією реформування європейського судочинства в бік правосуддя, дружнього до дитини, яке має зменшити травматизацію дитини, спричинену злочином. Як приклад національної саморегуляції медіа до презентації додано п'ять спільних актів узгодження, підписаних українськими медіагрупами у 2016–2021 рр.: про захист дитини, яка зазнала сексуального насильства, при залученні до медіавиробництва; про висвітлення теми суїциду; участі дітей у збройних конфліктах; випадків насильства і жорстокості; булінгу (цькування). За повідомленням видання «Zaxid.net» (2016), перший із цих актів розробила робоча група при Національній раді з питань телебачення і радіомовлення за участі психологів і педагогів; його підписали медіагрупи «1+1 media», StarLightMedia, «Медіа Група Україна» та Національна телекомпанія України. Акт допускає залучення дитини до медіавиробництва лише в її інтересах і за добровільної поінформованої згоди батьків, вимагає письмового висновку психолога про відсутність ризику вторинної травматизації та забороняє показувати ознаки, за якими можна впізнати дитину, називати її прізвище й населений пункт. Матеріал корисний психологам, журналістам, юристам і судовим експертам.

Ключові слова: насильство щодо дітей, висвітлення в медіа, етика психолога, міжнародні нормативні документи, правосуддя, дружнє до дитини, гуманізація поводження з неповнолітніми, саморегуляція медіа, спільні акти узгодження, вторинна травматизація, війна.

International Legal and Expert Approaches to Shaping Rules of Conduct for Reporting Violence Against Children. Presentation at the Online Round Table "Psychological, Legal and Ethical Aspects of Reporting Violence Against Children"

Nazarov O. A.

Abstract. On 7 April 2023 the Ethics Commission of the National Psychological Association held an online round table on the psychological, legal and ethical aspects of reporting violence against

children during the war. Nazarov O. A., director of Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC, gave a presentation on international legal and expert approaches to rules of conduct for such reporting; its six slides are published in the journal. The author treats international legal instruments as a source of conduct rules for psychologists involved in the coverage of violence against children in wartime and outlines expert approaches to identifying the harmful effects of disseminating information about violence and cruelty in the media. He argues that the humane treatment of minors enshrined in international documents is the defining trend in the reform of European justice towards child-friendly justice, which aims to reduce the trauma a child suffers from crime. As an example of media self-regulation in Ukraine, the publication lists five joint agreements signed by Ukrainian media groups in 2016–2021, on protecting a child who has suffered sexual abuse when involved in media production, on suicide coverage, on children in armed conflict, on violence and cruelty, and on bullying. According to Zaxid.net (2016), the first agreement was drafted by a working group under the National Council for Television and Radio Broadcasting and permits a child's involvement only in the child's interests, with informed parental consent, a psychologist's written opinion and full anonymity.

Keywords: violence against children, media coverage, psychologist ethics, international legal instruments, child-friendly justice, media self-regulation, secondary traumatisation, war.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 08.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.2.2023.01***[1].

Повний текст

Під час Круглого столу online на тему: «Психологічні, юридичні та етичні аспекти висвітлення насильства проти дітей під час війни» 7 квітня 2023 року директором Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі Назаровим Олегом було здійснено виступ на тему **«Міжнародно-правові та науково-експертні підходи до формування правил поведінки щодо висвітлення насильства проти дітей»**.

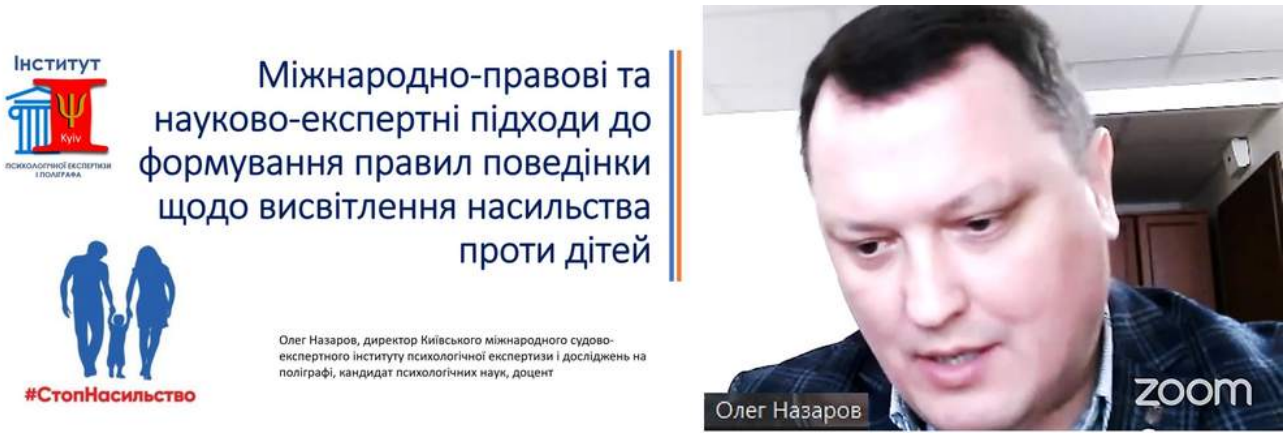

Слайди презентації.

Вбудований документ: https://drive.google.com/file/d/1XZIdrMvmZUV226iyqhGinEZwWVAF7VsV/preview

Додвідково, саморегулівні документи підписані медіагрупами України в 2016-2021 роках.

Спільний акт узгодження № 1 «Захист дитини, яка зазнала сексуального насильства, при залученні до медіа-виробництва». URL: https://drive.google.com/file/d/1Zys6gKca1Cl7mveWrRaN6OcXa77f73nO/view

Спільний акт узгодження № 2 «Висвітлення засобами масової інформації теми суїциду». URL: https://drive.google.com/file/d/1bbt-uj8tQFlODd6OwBQJnXjEl6I3cUzT/view

Спільний акт узгодження №3 «Висвітлення засобами масової інформації теми участі дітей у збройних конфліктах». URL: https://drive.google.com/file/d/1N6h0uEVU-kVhj30H8T2vBhZsfuyJw4fF/view

Спільний акт узгодження № 4 «Висвітлення засобами масової інформації випадків насильства і жорстокості». URL: https://drive.google.com/file/d/1QauPmKD31OyIOmVgQRVJzdtonB6EeZFg/view

Спільний акт узгодження № 5 «Висвітлення засобами масової інформації випадків булінгу (цькування)». URL: https://drive.google.com/file/d/1UjAUEB8Z8s6lWeneILjq2FJYFjMpIhrf/view

References

1. Nazarov O. A. Mizhnarodno-pravovi ta naukovo-ekspertni pidkhody do formuvannia pravyl povedinky shchodo vysvitlennia nasylstva proty ditei. Prezentatsiia [International Legal and Expert Approaches to Shaping Rules of Conduct for Reporting Violence Against Children. Presentation at the Online Round Table "Psychological, Legal and Ethical Aspects of Reporting Violence Against Children"] / Kruhlyi stil online na temu: "Psykholohichni, yurydychni ta etychni aspekty vysvitlennia nasylstva proty ditei". Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8690-nazarov-o-a-mizhnarodno-pravovi-ta-naukovo-ekspertni-pidkhodi-do-formuvannya-pravil-povedinki-shchodo-visvitlennya-nasilstva-proti-ditej-prezentatsiya-kruglij-stil-online-na-temu-psikholo-gichni-yuridichni-ta-etichni-aspekti-visvitlennya-nasilstva-proti-ditej-pid-chas-vijni-7-kvit-nya-2023-roku-etichna-komisiya-natsionalnoji-psikhologichnoji-asotsiatsiji (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КОНФЛІКТОГЕНІВ, ЯК ОСНОВИ КОНФЛІКТУ[1]

Горський С. В.

DOI: 10.53672/ej.2.2023.04[1] Check for updates

Анотація. Тези Горського С. В. присвячено конфліктогенам, тобто словам, діям або бездіяльності, які сприяють виникненню конфлікту. Автор виходить з того, що конфліктологія як практична наука, на відміну від медицини, сформувалася лише в другій половині XX ст., а серйозну увагу громадських і державних кіл привернула після Карибської кризи, яка поставила людство на межу третьої світової війни. Конфлікт (від лат. conflictus, зіткнення) тлумачиться як зіткнення протилежних інтересів і цілей його носіїв, а конфліктологія як наука про причини виникнення, закономірності ескалації та деескалації і способи розв'язання конфліктів усіх типів; окремі аспекти конфліктів, за наведеними даними, вивчають щонайменше 11 наук, з найґрунтовнішими здобутками в соціології та психології. Історичний екскурс спирається на концепцію «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона: від Вестфальського миру 1648 р. через війни націй і протистояння ідеологій до цивілізаційних конфліктів після завершення «холодної війни». Центральна теза роботи: близько 80 % конфліктів виникають усупереч бажанню їх учасників, а запускають їх саме конфліктогени. Механізм ескалації автор пояснює тим, що людина чутливіша до чужих слів, ніж до власних, і прагне захистити свою гідність, тому на отриманий конфліктоген відповідає сильнішим, компенсуючи психологічний програш. Цей процес пов'язано з виділенням адреналіну, а за сильних конфліктогенів і норадреналіну, тоді як позитивні посилання налаштовують на безконфліктне спілкування й супроводжуються виділенням ендорфінів. Описано три типи конфліктогенів: прагнення зверхності (накази, погрози, зауваження, критика, сарказм, а також «доброзичливі» форми), агресію як рису особистості й ситуативну реакцію на фрустрацію, а також егоїзм. Для розриву ланцюга конфліктогенів запропоновано чотири правила безконфліктного спілкування: не вживати конфліктогенів, не відповідати конфліктогеном на конфліктоген, виявляти емпатію до співрозмовника й робити якомога більше позитивних посилань. Поведінку сторін конфлікту, за автором, визначають не лише об'єктивні суперечності інтересів, а й суб'єктивне сприйняття ситуації, спрямованість і стиль поведінки їхніх представників. Положення тез придатні для навчання медіаторів, переговорної практики та профілактики міжособистісних конфліктів.

Ключові слова: конфлікт, конфліктогени, конфліктологія, ескалація конфлікту, безконфліктне спілкування, агресія, фрустрація, егоїзм, емпатія, зіткнення цивілізацій.

Problematic Aspects of Conflictogens as the Basis of Conflict

Horskyi S. V.

Abstract. The theses by Horskyi S. V. deal with conflictogens, that is, words, actions or omissions that make the emergence of a conflict more likely. The author observes that conflictology became a practical discipline only in the second half of the twentieth century and gained serious public and governmental attention after the Cuban Missile Crisis. Conflict is defined, following the Latin conflictus, as a clash of opposing interests and goals, and conflictology as the study of the causes, escalation, de-escalation and resolution of conflicts of all types. A brief historical overview draws on Samuel Huntington's clash of civilizations thesis, tracing the shift from rivalry between monarchs after the

Peace of Westphalia (1648) to wars between nations, ideological confrontation and, after the Cold War, civilizational conflicts. The central claim is that about 80 % of conflicts arise against the will of their participants and are triggered by conflictogens. Escalation is explained by people's greater sensitivity to what others say than to their own words and by the wish to protect one's dignity: a person who receives a conflictogen tends to answer with a stronger one to make up for a perceived psychological loss. The author links this process to the release of adrenaline and, with strong conflictogens, noradrenaline, while positive messages are associated with endorphins. Three types of conflictogens are described: striving for superiority (orders, threats, remarks, criticism, sarcasm, including seemingly benevolent forms), aggression as a personality trait or a situational response to frustration, and egoism. Four rules of conflict-free communication are proposed: avoid conflictogens, do not answer one conflictogen with another, show empathy and send as many positive messages as possible. The theses may be used in mediator training, negotiation practice and the prevention of interpersonal conflict.

Keywords: conflict, conflictogens, conflictology, conflict escalation, conflict-free communication, aggression, frustration, egoism, empathy, clash of civilizations.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 11.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.2.2023.04***[1].

Повний текст

Текст статті.

Конфлікти були, є і будуть, вони супроводжують наше життя як хвороби. Здається навіть дивним, що конфліктологія як практична наука, на відміну від медицини, з'явилася нещодавно, у другій половиш XX століття, а серйозне ставлення до неї з боку громадських і державних кіл виникло лише після "Карибської кризи" — глобального конфлікту, що поставив людство на межу третьої світової війни.

Слово конфлікт походить від лат. Conflictus – зіткнення. Ядром конфлікту може бути проблема, або усвідомлення носіями конфліктної ситуації своїх протилежних інтересів та цілей діяльності. За підрахунками вчених встановлено, що окремі аспекти конфліктів досліджуються не менше ніж 11 окремими науками: воєнними науками, історією, психологією, філософією, мистецтвознавством і навіть математикою. Слід визнати найбільш ґрунтовні досягнення у соціології та психології конфлікту.

Конфліктологія – це наука про причини виникнення, закономірності ескалації або ж деескалації та способи розв'язання конфліктів усіх типів, виходячи з можливостей теорії та набутого практичного досвіду.

Конфлікти та пов'язана з ним боротьба між індивідами становить невід'ємну частину історії людства.

Професор інституту стратегічних досліджень при Гарвардському університеті Семюель Хантінгтон висуває теорію яка називається "зіткнення цивілізацій", де історія людства розглядається як історія війн.

Починаючи з Вестфальського миру (1648р. кінець 30-річної війни між Швецією, Німеччиною та Францією) конфлікти в світі переважно, можна розглядати, як конфлікти між правителями які намагались збільшити свою могутність. Під час цих конфліктів утворювались національні держави і починаючи вже з Французької революції XVIII ст.,

головна лінія протиріч проходила між націями. Війни королів скінчились, почались війни народів. Ця модель існувала до кінця першої світової. Потім внаслідок російської революції та реакції на неї приходить конфлікт ідеологій. Після закінчення «холодної війни» головною рушійною силою конфліктів стає зіткнення цивілізацій, «цивілізаційні відмінності мають стати головною причиною конфліктів у посткомуністичному світі».

Але 80% конфліктів виникають проти бажання їх учасників.

Головну роль у виникненні конфліктів відіграють так звані конфліктогени.

Конфліктогени – слова, дії (або бездіяльність) які сприяють виникненню конфлікту.

Негативну суть конфліктогенів пояснює те що ми більш чуттєві до слів інших ніж до того, що кажемо самі. Ми не приділяють значення своїм словам, але приділяють велику увагу тому що чуємо. Ця особливість закладена в психології людини, наше бажання захистити себе, свою гідність від можливого зазіхання будь якими засобами. Тому на конфліктоген в наш бік ми намагаємось відповісти більш сильним конфліктогеном, часто максимальним з усіх можливих. Закономірність ескалації конфліктогенів можна пояснити тим, що отримавши конфліктоген в свій адрес постраждалий бажає компенсувати свій психологічний програш, тому відчуває бажання позбавитись від роздратування відповіддю образою на образу.

Перший конфліктоген	→	Більш сильний конфліктоген у відповідь	→	Ще більш сильний конфліктоген у відповідь	→→	**конфлікт**

Перший конфліктоген часто з'являється ситуативно проти бажання людини, а далі починається ескалація конфліктогенів яка призводить до конфлікту. Для запобігання конфлікту треба розірвати ланцюг конфліктогенів. Для цього існують правила безконфліктного спілкування.

1. Не використовуйте конфліктогени.

2. Не відповідайте конфліктогеном на конфліктоген.

3. Демонструйте емпатію до співбесідника.

4. Робіть якомога більше позитивних посилань.

Конфліктоген налаштовує нас на боротьбу тому він супроводжується виділенням у кров адреналіну, який надає нашій поведінці риси агресивності. Сильні конфліктогени, викликають гнів та ярість супроводжуються – норадреналіну. І навпаки позитивні, благодійні посилання налаштовують на комфортне, безконфліктне спілкування супроводжуються виділенням – ендорфінов (гормонів задоволення).

Можна виділити наступні типи конфліктогенів.

1. Зверхність, бажання до лідерства (превосходства)

Прямі прояви - накази, погрози, зауваження або будь яка критична оцінка, звинувачення, сарказм.

Прояви з відтінком доброзичливості (ви розумна людина , а робите...)

2. Прояв агресії.

Природна агресія, як риса особистості. Є люди з підвищеною агресивністю (ходячий конфліктоген) є з нижче середньою, повна відсутність межує з апатією.

Ситуативна агресивність, як відповідь на внутрішні або зовнішні конфлікти. В психології це називається фрустрацією. Виникає як захисна реакція на реальну або уявну загрозу. Три способи зняти агресію: 1. Пасивний – поплакатися, розповісти комусь. 2. Активний. 3. Логічний – порахувати до десяти а потім діяти.

3. Прояв егоїзму.

Егоїзм – цінностна орієнтація людини, яка відображає ставлення до інших як до об'єкту та джерелу досягнення власних цілей.

Поведінку сторін конфлікту зумовлено не тільки об'єктивними суперечностями в інтересах, а й суб'єктивним сприйняттям і оцінкою ситуації, певною спрямованістю кожної із сторін. Багато важить спрямованість і стиль поведінки осіб, які репрезентують кожну зі сторін. Якщо ми будемо поводитись обачливо то зможемо зменшити кількість конфліктів в нашому, і так конфліктному житті.

References

1. Horskyi S. V. Problemni aspekty konfliktoheniv, yak osnovy konfliktu [Problematic Aspects of Conflictogens as the Basis of Conflict]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023.04. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8711-gorskij-s-v-problemni-aspekti-konfliktogeniv-yak-osnovi-konfliktu (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ[1]

Горський С. В.

DOI: 10.53672/ej.2.2023.05[1] Check for updates

Анотація. Тривалий стрес, фізичне перевантаження та втрата звичної підтримки, з якими стикається людина в умовах воєнного стану, роблять збереження її здоров'я окремим завданням для психологів, командирів і медиків. У тезах С. В. Горського (Київський університет інтелектуальної власності та права НУ «Одеська юридична академія») систематизовано три групи підходів до розв'язання цього завдання, насамперед стосовно військовослужбовців. Перший, підхід збереження психічного здоров'я, охоплює психологічну підтримку й консультування, особливо тих, хто вперше опинився в зоні бойових дій, формування стресостійкості, тренінги й семінари для нарощування резервів психологічної стійкості. У його межах автор розрізняє когнітивно-поведінковий напрям (позитивні установки, тренінги з управління емоціями, релаксації, позитивного мислення й «довірливого спілкування»), гуманістичний (потреба в самореалізації, віра у власні можливості, відчуття значущості своїх дій), позитивну психологію (розвиток вдячності, позитивне сприйняття подій, допомога іншим, «акцентування мови почуттів» як відкрите вираження емоцій) і психотерапію для тих, хто потребує додаткової підтримки. Другий підхід стосується фізичного здоров'я: повноцінного харчування з потрібними вітамінами й мінералами та регулярних фізичних вправ. Третій, комунікаційний, передбачає налагодження ефективних каналів зв'язку між військовими та керівництвом (радіо, телефон, електронна пошта, відеозв'язок) і навчання навичок комунікації, що, на думку автора, покращує координацію дій, зменшує ризик помилок і непорозумінь та підвищує безпеку. Підсумкові завдання сформульовано так: підтримка психічного здоров'я з можливістю консультації та спілкування з рідними, доступ до медичної допомоги, профілактичні медичні обстеження, індивідуальне психологічне консультування, яке через терапевтичні стосунки змінює світосприймання й поведінку, а також відпочинок і належні умови для сну. Тези мають оглядовий характер і можуть бути орієнтиром для психологів, які працюють із військовослужбовцями, та для планування заходів психологічної підтримки в підрозділах.

Ключові слова: воєнний стан, здоров'я особистості, психічне здоров'я, стрес, стресостійкість, психологічне консультування, військовослужбовці, позитивна психологія, комунікаційний підхід, фізичне перевантаження.

Psychological Approaches to Preserving Personal Health Under Martial Law

Horskyi S. V.

Abstract. Prolonged stress, physical overload and the loss of habitual social support under martial law make the preservation of personal health a distinct task for psychologists, commanders and medical staff. In these theses, S. V. Horskyi (Kyiv University of Intellectual Property and Law, National University "Odesa Law Academy") outlines three groups of approaches, with particular reference to military personnel. The mental health approach includes psychological support and counselling, especially for those deployed to a combat zone for the first time, stress-resilience building and training sessions. Within it, the author distinguishes cognitive-behavioural techniques (positive attitudes, emotion management, relaxation, positive thinking and "trusting communication"), humanistic

psychology (self-realisation, belief in one's own abilities, a sense of meaningful action), positive psychology (gratitude, positive appraisal of events, helping others, open expression of feelings) and psychotherapy for those who need additional help. The physical health approach focuses on adequate nutrition and regular exercise. The communication approach concerns effective channels between service members and their commanders (radio, telephone, e-mail, video links) and training in communication skills, which, according to the author, improves coordination, reduces errors and misunderstandings and enhances safety. The concluding tasks include mental health support with access to counselling and contact with family, medical care, preventive medical check-ups, individual psychological counselling grounded in the therapeutic relationship, and adequate rest and sleep. The paper is descriptive and may serve as a reference for psychologists working with military personnel and for planning psychological support in units.

Keywords: martial law, personal health, mental health, stress, stress resilience, psychological counselling, military personnel, positive psychology, communication, physical overload.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 11.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.2.2023.05***[1].

Повний текст

Текст статті.

Збереження здоров'я особистості в умовах військового стану може бути викликано різними факторами, такими як стрес, фізичне перевантаження, відсутність звичної підтримки та інші. Тому для забезпечення фізичного та психологічного здоров'я особистості в умовах військового стану використовуються різні підходи:

І. Підхід збереження психічного здоров'я:

Цей підхід передбачає забезпечення психологічної підтримки та консультацій для військовослужбовців, особливо тих, які вперше перебувають в зоні бойових дій. Спеціалісти з психології можуть надавати консультації, сприяти формуванню стресостійкості, допомогти військовослужбовцям вирішувати проблеми, які виникають під час служби в умовах військового стану. Також можуть бути організовані різні тренінги та семінари, що допомагають збільшити резерви психологічної стійкості.

В межах цього підходу можуть спеціальні психологічні підходи:

- Когнітивно-поведінковий підхід - полягає у формуванні позитивних установок, які допоможуть особистості зберегти оптимізм та ефективно долати стресові ситуації. Наприклад, можуть проводитися психологічні тренінги з управління емоціями, психологічного релаксу, а також тренування навичок позитивного мислення і «довірливого спілкування».

- Підхід гуманістичної психології - ставить на перший план потреби людини у самореалізації та самовдосконаленні. Для збереження здоров'я в умовах військового стану можуть бути важливими такі аспекти, як підтримка особистісного розвитку, віра у свої можливості та відчуття значимості своїх дій.

- Підхід позитивної психології - наголошує на розвитку позитивних емоцій та доброчинності. Для збереження здоров'я в умовах військового стану можуть використовува-

тися такі методи, як розвиток вдячності, позитивного сприйняття дій та подій, допомога іншим, «акцентування мовои почуттів», що передбачає вільне вираження своїх почуттів, які виникають у спілкуванні та відкриту передачу їх тому, хто ці почуття викликав тощо.

- Підхід психотерапії - може застосовуватися в тих випадках, коли особистість потребує додаткової підтримки у збереженні психічного здоров'я.

ІІ. Підхід збереження фізичного здоров'я:

Цей підхід передбачає забезпечення здорової харчової продукції, що містить необхідні вітаміни та мінерали. Також військовослужбовці повинні регулярно виконувати вправи, що допоможуть їм підтримувати фізичну форму та збільшити стійкість до фізичного напруження.

ІІІ. Комунікаційний підхід:

Цей підхід означає створення ефективних комунікаційних каналів для передачі інформації між військовими та їхніми керівниками. Цей підхід має на меті забезпечити своєчасну та точну передачу важливої інформації між військовими, а також між військовими та керівництвом.

Для досягнення цієї мети використовуються різні комунікаційні засоби та технології, такі як радіо, телефон, електронна пошта, відеозв'язок та інші. Крім того, комунікаційний підхід передбачає навчання військовослужбовців навичкам ефективної комунікації, що допомагає підвищити якість та швидкість передачі інформації.

Застосування комунікаційного підходу військовими може допомогти у підвищенні координації дій, зменшенні ризику помилок та недорозумінь, підвищенні ефективності виконання завдань та забезпеченні безпеки військових.

Таким чином, збереження здоров'я особистості в умовах військового стану є важливим завданням, яке потребує уваги та нагального вирішення комплексу наступних задач:

Підтримка психічного здоров'я. Військові дії можуть бути тяжкими для психічного здоров'я людини і можуть викликати психологічний дискомфорт та стрес. Отже, особистість потребує підтримки психологічного здоров'я, включаючи можливість психологічної консультації та психологічного тренінгу. Також необхідно забезпечити можливість спілкування з близькими та родиною, щоб знизити психологічний дискомфорт.

Забезпечення необхідної медичної допомоги. У військових умовах, де можуть бути травми, поранення та хвороби, медична допомога є надзвичайно важливою. Забезпечення доступу до медичної допомоги та реагування на екстрені ситуації є найважливішим завданням.

Проведення профілактичних медичних обстежень. Регулярні медичні обстеження допомагають виявляти захворювання на ранніх стадіях та забезпечувати їх своєчасне лікування. Індивідуальне психологічне консультування розглядається, як спосіб надання психологічної допомоги, спрямованої на зміну світосприиймання и˘поведінки особистості в сучасній ситуації. Психолог у ході консультування створює умови для змін у світосприийнятті того, кого він консультує. Ключем до таких змін є терапевтичні відносини між консультантом і людиною, яка звернулася до нього. За допомогою психологічного

консультування найчастіше забезпечуються позитивні зміни в поведінці людей, що звернулися за допомогою.

Надання відпочинку та відповідних умов для сну. Відпочинок та належні умови для сну є надзвичайно важливими в умовах стресу. Якщо ви переживаєте стрес, ваш організм може бути постійно напруженим,

References

1. Horskyi S. V. Psykholohichni pidkhody do zberezhennia zdorovia osobystosti v umovakh viiskovoho stanu [Psychological Approaches to Preserving Personal Health Under Martial Law]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023.05. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8710-gorskij-s-v-psikhologichni-pidkhodi-do-zberezhennya-zdorov-ya-osobistosti-v-umovakh-vijskovogo-stanu (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ[1]

Горський С. В.

DOI: 10.53672/ej.3.2022.02[1] Check for updates

Анотація. Професійне самовизначення молоді С. В. Горський розглядає як чинник, від якого залежать людський і трудовий потенціал держави, а отже, і її майбутнє в постмодерновому світі з мінливим ринком праці. Тези мають теоретичний характер і спираються на положення педагогічної та вікової психології. Автор підкреслює, що проблема вибору професії особливо гостро постає в ранньому юнацькому віці, а її розв'язання залежить передусім від позиції самих учнів: усвідомлення себе як чинника власного життя, уміння ставити цілі та ухвалювати виважені самостійні рішення. Окремо розглянуто громадянське становлення особистості, яке формують сім'я, оточення та навчальний заклад із його виховною функцією. Професійне самовизначення визначено як тривалий процес вибору на основі аналізу особистісних можливостей (психічних, фізичних, національних, культурних, релігійних властивостей) і співвіднесення їх із вимогами професії. Серед загальних психологічних закономірностей виокремлено потребу «знайти себе» й сформулювати життєву мету, що свідчить про особистісну зрілість, а також критичне самооцінювання природних і набутих здібностей та готовність коригувати саморозвиток. Психологічну структуру самовизначення описано через критичне самопізнання, об'єктивне самооцінювання та самовиховання як психічну й професійну самопідготовку. Сформульовано чотири завдання професійного інформування: поширення мотивувальної інформації про затребувані професії, позитивне інформування про способи їх опанування, формування позитивного іміджу різних видів діяльності та стійких, правильно мотивованих професійних інтересів. Причинами невдалого вибору автор називає брак інформації про вимоги ринку праці, необізнаність із сучасними професіями, інфантильність і неготовність до самостійного рішення. У висновку наголошено, що свідомий вибір потребує поєднання профінформації, профконсультації, профвідбору, урахування потреб ринку праці та можливостей підвищення кваліфікації чи перекваліфікації. Положення тез можуть використати шкільні психологи, фахівці з профорієнтації та викладачі закладів освіти.

Ключові слова: професійне самовизначення, молодь, особистість, профорієнтація, професійне інформування, профконсультація, профвідбір, самооцінювання, ринок праці, ранній юнацький вік.

Issues of Professional Self-Determination of the Personality

Horskyi S. V.

Abstract. Professional self-determination of young people is treated in these theses as a factor that shapes the human and labour potential of the state in a postmodern world with a constantly changing labour market. Drawing on educational and developmental psychology, S. V. Horskyi argues that the choice of an occupation is especially acute in early adolescence and depends primarily on the students' own position: awareness of themselves as agents of their own lives, the ability to set goals and to make balanced independent decisions. The civic development of the personality, shaped by the family, the social environment and the educational institution, is considered as well. Professional self-determination is defined as a long-term process of choice based on an analysis of one's mental, physical, national, cultural and religious characteristics and on matching them with the requirements of the occu-

pation. The general psychological regularities identified include the need to “find oneself” and to formulate a life goal, which indicates personal maturity, and a critical self-assessment of natural and acquired abilities combined with readiness to correct one’s self-development. The psychological structure of self-determination comprises critical self-knowledge, objective self-evaluation and self-education. The author formulates four tasks of vocational information for young people and identifies the causes of unsuccessful choices: lack of information on labour market requirements, unfamiliarity with modern occupations, infantilism and unreadiness for independent decisions. A conscious choice, the author concludes, requires vocational information, counselling and selection combined with attention to labour market needs and opportunities for further training or retraining. The theses may be useful to school psychologists, career guidance specialists and teachers.

Keywords: professional self-determination, youth, personality, career guidance, vocational information, vocational counselling, professional selection, self-assessment, labour market, adolescence.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 11.04.2023; у номері — 30.04.2023; DOI:* ***10.53672/ej.3.2022.02***[1].

Повний текст

Текст статті.

Головною рушійною силою постмодернового світу є молодь, яка не тільки перебуває у вирі різного спрямування соціальних, економічних, політичних і міжнародних подій, але й виступає як центр впливу на розвиток суспільного прогресу, визначаючи майбутнє своєї держави, свого суспільства, вагомо впливаючи, також, на подальший розвиток всього світового співтовариства. Висока мобільність, гнучкість, високий інтелектуальний потенціал молоді, надає їй таких широких можливостей.

Сучасний історичний період в історії України як держави вимагає від молоді першочергово професійного самовизначення. Якісний людський, а від так професійний та трудовий потенціал держави, визначається напрямком, характером, професійним потенціалом кожної молодої особистості.

Проблема пошуку та вибору професії, у для кожної молодої людини, постає важливим етапом її життя., становлення її як особистості. Такий вибір формує майбутнє, адже від нього залежить довгий шлях навчання та праці, розвитку кар’єри, по суті це вибір свого місця в житті та суспільстві. Професійне самовизначення у ранньому юнацькому віці, його проблематика є актуальними для педагогічної та вікової психології, яка спрямовує в свою чергу, зусилля освітніх закладів на допомогу учнівській молоді ґрунтовно оволодіти професією, яку вона свідомо вже обрала для себе. Вирішення всього спектру цих проблем, залежить в першу чергу від формування позиції самих учнів, їх усвідомлення себе, як чинника який формує власне подальше життя, його прагнення та шляхи до самореалізації, вміння ставити цілі, приймати виважено та самостійно рішення. Тому питання професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці, актуальне і потребує вивчення та відкриття нових шляхів його оптимізації.

Постмодерновий ринок праці вимагає та потребує високопрофесійних, мобільних працівників, готових оперативно приймати самостійні професійні рішення, нести від-

повідальність за їх реалізацію та втілення, успішно і ефективно знаходити і реалізовувати себе у постійно мінливих соціально-економічних умовах.

Важливим, для сучасної молоді є громадянське становлення особистості. У значній мірі воно формується сім'єю, навколишнім оточенням. Великого значення у цих процесах набуває навчальний заклад, який окрім освітянської, просвітницької, навчальної функції, виконує також, виховну функцію, де формує патріотичного, активного, корисного для суспільства громадянина. Освітні заклади на сучасному етапі мають бути, також, орієнтовані на створення умов, для громадянського виховання у молодіжному середовищі, що стає одним з пріоритетів в освітній політиці держави. Реалізація державних програм, спрямованих на виховання людини, як громадянина, патріота, професіонала вимагає переосмислення всієї педагогічної й соціальної діяльності державних інститутів, причетних до виховання й освіти дітей і молоді.

Формування успішного професійного самовизначення молодої особистості, вимагає від неї певних психічних, психологічних і фізичних властивостей, які відповідають вимогам обраної професії і сприяють успішному оволодінню нею. Від молодої особистості вимагається набуття таких психологічних якостей, як розвиток природних здібностей, розширення та поглиблення професійних інтересів, ціннісні, моральні орієнтації та ідеали, кар'єрні прагнення, професійні плани, суспільно-політичні переконання.

Серед багатьох підходів щодо визначення сутності поняття «професійне самовизначення», існує думка пре те, що у загальному вигляді це тривалий у часі процес вибору, який здійснюється на основі аналізу особистісних можливостей суб'єкта (психічних, психологічних, фізичних, національних, культурних, релігійних властивостей), і співвіднесення їх із вимогами професії, що обирається. Він може складатися з декількох етапів, які залежать від багатьох зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта професійного самовизначення.

Самопізнання та саморозуміння, самоіндифікація - шлях для вирішення проблеми самореалізації особистості. Розв'язання мотиваційних протиріч, свідомий вибір здійснюється особистістю самостійно, як результат формування ціннісної позиції. Існує адаптивний аспект цієї проблеми, який вимагає, серед іншого, узгодження всіх елементів ціннісно-смислової структури особистості: природніх чи набутих здібностей і соціально- економічних потреб; соціальне середовище і існуюча професійна структура, масштабів та глибини процесів її саморозвитку.

Професійне самовизначення молодої особистості до значної міри є індивідуальною формою взаємодії з мікросоціумом. Однак, особистість, що не змогла, чи виявилась нездатною самореалізуватися, також виявляється не здатною пристосуватися до сучасних соціально-економічних потреб суспільства. Натомість, мобільність, вміння оцінити ситуацію, вчасно прийняти рішення щодо коригування та змін у професії, є запорукою успішної професійної діяльності та самореалізації в умовах сучасного ринку праці. Конкуренція на ринку праці дедалі стає все більшою, тому вагомим стає процес самовизначення, який вимагає постійного корегування системи ціннісних орієнтацій в формуванні свого майбутнього, створення «свого, власного» ідеального образу професіонала.

Актуальною у сучасному світі стає система професійної орієнтації. Вона забезпечує високотехнологічне конкуренто спроможне майбутнє держави, також, сприяє підго-

товці підростаючого покоління, молоді та навіть дорослих до оптимального вибору професії, передбачає професійне навчання та визначення напрямків професійного удосконалення та професійної перепідготовки.

Великого значення у процесах професійного самовизначення набуває професійне інформування.

Діяльність у сфері професійного інформування молодого покоління передбачає послідовне вирішення наступних завдань:

1. поширення привабливої, мотивованої інформації про найбільш затребувані та поширені професії;

2. привабливе, позитивне інформування про способи та умови оволодіння професійними навичками, тої чи іншої професії;

3. формування позитивного іміджу, позитивного ставлення до різних видів професійної діяльності;

4. формування стійких професійних інтересів та правильно мотивованих намірів, в основі яких лежить усвідомлення балансу соціально-економічних потреб суспільства та психофізіологічних особливостей (можливостей) особистості.

Професійне самовизначення молодої особистості потребує усвідомлення наявності певних загальних закономірностей; необхідність аналізу власних психологічних особливостей та аналізу проблем пов'язаних з професійним самовизначенням.

Серед загальних психологічних закономірностей професійного самовизначення ми виділяємо наступне:

По-перше, молода людина повинна «знайти себе» як особистість, визначити життєву мету. Формулювання «мети» фіксує вміння будувати життєву перспективу, прогнозувати своє майбутнє, а значить свідчить про рівень особистісної зрілості особистості. Отже, проблеми вибору майбутньої професії пов'язані з особистісними проблемами.

По-друге, здійснити професійне самовизначення означає здійснити свідомий критичний аналіз процесу самооцінювання своїх природніх та набутих під час становлення здібностей та усвідомлення своїх реальних можливостей; зрозуміти та прийняти власну невідповідність вимогам обраної професії та зайнятися необхідним коригуванням саморозвитку у процесі підготовки самого себе до успішної праці в даній професії.

Отже, психологічна структура професійного самовизначення містить такі процеси, як критичне самопізнання – критичний аналіз та усвідомлення своїх психологічних можливостей, навичок, здібностей та нахилів щодо обраної професії. Крім того, професійне самовизначення включає процес критичного самооцінювання - здійснення об'єктивної, не заангажованої самооцінки своїх здібностей, можливостей та недоліків. І, нарешті, до психічної структури професійного самовизначення молоді входять можливості з саморозвитку і самовиховання, тобто їх психічна та професійна самопідготовка до обраної професії.

Тому при проведенні профорієнтаційних заходів необхідно звернути увагу на розвиток молодої особистості, як суб'єкта діяльності свого розвитку тобто здатності до саморозвитку разом з тим стимулювати активність та самостійність молодих людей до са-

морозвитку; ставити завдання та добиватися їх виконання у формуванні усвідомленості, обдуманості і відповідальності у процесі прийняття рішення про вибір майбутньої професії.

Тож, основна увага у профорієнтаційних заходах має бути спрямована на пошук та розробку різних методів та форм активізації підлітків та юнаків у професійному самовизначенні та виборі професії.

Зазначимо, що профорієнтація повинна зайняти чільне місце у діяльності широкого кола середніх навчальних закладів. Цей шлях пов'язує систему освіти з економічною системою, поєднує вибір професії учнівською молодю з потребами ринку праці у кадрах, сьогодення молодих людей з їх майбутнім. Завдання професійної орієнтації учнівської молоді полягають і в тому, щоб кожний підліток засвоїв у школі базові, універсальні способи діяльності, розвинув свої індивідуальні ресурси та можливості, міг продовжити свій саморозвиток та самовдосконалення, включаючи і подальшу підготовку в професійних та вищих навчальних закладах. Він має зрозуміти, що ґрунтовна професійна підготовка потрібна йому як засіб, особистісної та професійної самореалізації. Адже саме індивідуальний ресурсний капітал йому потрібний для того, щоб після загальної професійної підготовки розпочати вибраний ним індивідуальний кар'єрний рух на ринку праці.

Професійна орієнтація, сьогодні на жаль, також, пов'язана із певними труднощами у виборі майбутньої професії. Відсутність дієвої інформації та знань щодо вимог і потреб сучасного ринку праці, необізнаність щодо сучасних видів професійної діяльності, індивідуальна інфальтильність, не готовність до самостійного професійного вибору та подальшого професійного саморозвитку може стати причинами не вдалого професійного самовизначення особистості, її невпевненості у своєму професійному майбутньому, активному пошуку свого місця у житті суспільства.

Підводячи деякі підсумки зазначимо, що для свідомого самостійного професійного самовизначення особистості необхідна конкретна, правдива, інформація щодо суттєвих умов вибору певної професії, про різнобарв'я світу професій (профінформація); усвідомлення та прийняття своїх індивідуально-психологічних особливостей (профконсультація); визначення індивідуальних , притаманних тільки цій особистості професійно важливих якостей (профвідбір); потреби ринку праці в кадрах зараз і на перспективу; можливості оволодіння тією чи іншою професією, а також, можливість підвищення кваліфікації, або перекваліфікації; успішної професійної діяльності у майбутньому.

References

1. Horskyi S. V. Pytannia profesiinoho samovyznachennia osobystosti [Issues of Professional Self-Determination of the Personality]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2022.02. URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/8713-gorskij-s-v-pitannya-profesijnogo-samoviznachennya-osobistosti (onovlena versiia vid 07.11.2026). [in Ukrainian].

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

РЕЄСТР ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ ЗАЛУЧАЮТЬСЯ ДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА УЧАСТЮ МАЛОЛІТНІХ, НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ ЧЕРЕЗ РЕГІОНАЛЬНІ ЦЕНТРИ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ[1]

Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Офіс Генерального прокурора

Реферат. Спільним наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України та Офісу Генерального прокурора від 07.02.2023 № 493/5/67/32 запроваджено пілотний проєкт щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх і неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. У матеріалі розкрито правову природу Реєстру психологів як бази даних, яку формує та веде Координаційний центр з надання правової допомоги; до неї включають осіб, що успішно пройшли конкурс з відбору психологів, порядок проведення якого встановлює Мін'юст за погодженням з МВС. Детально описано механізм залучення: слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя або суд надсилають до регіонального центру запит за формою додатка 1 до Порядку, уповноважена особа центру протягом одного робочого дня визначає психолога з Реєстру, видає йому доручення й повідомляє ініціатора, а якщо залучити психолога неможливо, у той самий строк інформує про це. Залучення відбувається в порядку, встановленому КПК України, допускається повторний запит щодо іншого психолога, а психолог упродовж п'яти робочих днів подає звіт про участь у слідчих (розшукових) і процесуальних діях за формою додатка 2. Створення Реєстру передбачено Планом заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року; його мета полягає в захисті прав і найкращих інтересів дітей, які стали свідками чи жертвами злочинів або самі вчинили правопорушення. Психолога залучають на запит слідчого чи прокурора, ювенального поліцейського, слідчого судді або суду. Пілотний проєкт першочергово впроваджують у Дніпропетровській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Одеській, Чернігівській областях і в місті Києві за участю ГО «Всеукраїнський громадський центр "Волонтер"», міжвідомчих органів і за сприяння ЮНІСЕФ. Наведено бланки запиту та звіту психолога, а також досвід проходження конкурсного відбору судовим експертом-психологом О. А. Назаровим (онлайн-курс, тренінг обсягом близько 20 академічних годин, співбесіда, укладення угоди). Матеріал корисний слідчим, прокурорам, суддям, адвокатам і психологам, які працюють з дітьми в кримінальному процесі.

Ключові слова: реєстр психологів, допит дитини, опитування дитини, кримінальне провадження, малолітні та неповнолітні особи, безоплатна вторинна правова допомога, Координаційний центр з надання правової допомоги, пілотний проєкт, юстиція щодо дітей, захист прав дитини.

Register of Psychologists Engaged in Criminal Proceedings Involving Young Children and Minors Through Regional Centres for Free Secondary Legal Aid

Ministerstvo yustytsii Ukrainy, Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy, Ofis Heneralnoho prokurora.

Abstract. Ukrainian criminal procedure provides for the participation of a psychologist when children are questioned or interviewed, which requires a transparent mechanism for engaging qualified specialists. This material reviews the joint order of the Ministry of Justice of Ukraine, the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Office of the Prosecutor General of 7 February 2023 No. 493/5/67/32, which launched a pilot project for engaging psychologists in criminal proceedings involving young children and minors through regional centres for free secondary legal aid. It outlines the Register of Psychologists maintained by the Coordination Centre for Legal Aid Provision, admission through a competitive selection set by the Ministry of Justice in agreement with the Ministry of Internal Affairs, and the engagement mechanism: an investigator, inquirer, prosecutor, investigating judge or court submits a standard request (Annex 1); within one working day the regional centre assigns a psychologist or reports that none is available; the psychologist files a report on participation in investigative and procedural actions within five working days (Annex 2). The Register implements the action plan of the national strategy for reforming justice for children until 2023 and aims to protect the rights and best interests of child witnesses, victims and offenders. The pilot covers the Dnipropetrovsk, Zhytomyr, Ivano-Frankivsk, Kyiv, Lviv, Odesa and Chernihiv regions and the city of Kyiv, with UNICEF support. Request and report forms are provided, together with the experience of a forensic psychologist who passed the selection (online course, about 20 academic hours of training, interview, service agreement). The material is relevant to investigators, prosecutors, judges, defence lawyers and child psychologists.

Keywords: register of psychologists, child interviewing, criminal proceedings, young children and minors, free secondary legal aid, Coordination Centre for Legal Aid Provision, pilot project, justice for children, rights of the child.

Першоджерело: *Про запровадження та реалізацію пілотного проєкту щодо залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги : наказ М-ва юстиції України, М-ва внутр. справ України, Офісу Генер. прокурора від 07.02.2023 № 493/5/67/32.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 29.04.2023.*

References

1. Ministerstvo yustytsii Ukrainy, Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy, Ofis Heneralnoho prokurora. Reiestr psykholohiv, yaki zaluchaiutsia do kryminalnykh provadzhen za uchastiu malolitnikh, nepovnolitnikh osib cherez rehionalni tsentry z nadannia bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy [Register of Psychologists Engaged in Criminal Proceedings Involving Young Children and Minors Through Regional Centres for Free Secondary Legal Aid] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/8863-reestr-psikhologiv-yaki-zaluchayutsya-do-kriminalnikh-provadzhen-za-uchastyu-malolitnikh-nepovnolitnikh-osib-cherez-regionalni-tsentri-z-nadannya-bezoplatnoji-vtorinnoji-pravovoji-dopomogi (onovlena versiia vid 01.05.2023). [in Ukrainian].

2. Pro zaprovadzhennia ta realizatsiiu pilotnoho proiektu shchodo zaluchennia psykholohiv do kryminalnykh provadzhen za uchastiu malolitnikh, nepovnolitnikh osib cherez rehionalni tsentry z nadannia bezoplatnoi vtorynnoi pravovoi dopomohy [On the Introduction and Implementation of a Pilot Project on Involving Psychologists in Criminal Proceedings with Young and Minor Persons Through Regional Centres for Free Secondary Legal Aid] : nakaz M-va yustytsii Ukrainy, M-va vnutr. sprav Ukrainy, Ofisu Hener. prokurora vid 07.02.2023 № 493/5/67/32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-23#Text (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.3. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

СЕРІЯ ЗНАНЬ ПРО ПРОФЕСІЙНОГО ПОЛІГРАФОЛОГА: ПЕРШЕ ПОЛІГРАФОЛОГІЧНЕ КРІСЛО ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПОЛІГРАФІ БУЛО РОЗРОБЛЕНО В 1945 РОЦІ АМЕРИКАНСЬКИМ ПОЛІГРАФОЛОГОМ ДЖОНОМ РІДОМ[1]

Анотація. Коротка довідкова публікація редакції з циклу «Серія знань про професійного поліграфолога» присвячена історії спеціального крісла для досліджень на поліграфі. За даними редакції, перше у світі поліграфологічне крісло розробив 1945 року американський поліграфолог Джон Е. Рід і запатентував його разом зі створеним ним поліграфом (патент США № 2,538,125 від 16 січня 1951 р.); у матеріалі відтворено зображення крісла з патенту. Редакція пояснює призначення таких крісел і портативних пристроїв: руки обстежуваного мають лежати з боків крісла на зручній висоті над сидінням, щоб знизити статичне напруження м'язів верхніх кінцівок. Поліграф реєструє психофізіологічні реакції на психологічні стимули, тож будь-яка незручність здатна спричинити хибнопозитивні або хибнонегативні помилки поліграфолога. Першоджерело дає змогу доповнити цю картину. У статті «Simulated Blood Pressure Responses in Lie-Detector Tests and a Method for Their Detection» (Journal of Criminal Law and Criminology, 1945, т. 36, № 3, с. 201–214; передрук у журналі «Polygraph», 1982, т. 11, № 1) Рід показав, що типові для неправди реакції кров'яного тиску можна свідомо імітувати м'язовими зусиллями рук, стегон і ступнів, а записи приблизно 20 % обстежуваних були надто невизначеними для висновку. Щоб виявляти такі дії, він сконструював замкнену пневматичну систему з надувними гумовими камерами, закріпленими під передпліччями на підлокітниках крісла та поперек сидіння під стегнами. Серед записів 147 осіб із підтвердженою винуватістю та 83 осіб із підтвердженою невинуватістю ознаки м'язового тиску виявлено відповідно в 46 і 2 випадках; зафіксовані рухи Рід розглядав як показник співпраці обстежуваного і самостійний критерій обману. Отже, крісло Ріда було не лише ергономічним, а й контрольним засобом проти протидії тестуванню. Редакція також згадує модельний ряд обладнання Mobi Polygraph, розроблений в Україні у 2018–2022 рр. О. А. Назаровим з урахуванням п. 4.11 ДСанПіН 3.3.2.007-98. Матеріал корисний поліграфологам і судовим експертам для розуміння вимог до положення тіла обстежуваного та контролю рухових артефактів.

Ключові слова: поліграф, поліграфологічне крісло, Джон Рід, історія поліграфа, психофізіологічне дослідження, протидія тестуванню, рухові артефакти, хибнопозитивні помилки, ергономіка, Mobi Polygraph.

Knowledge Series on the Professional Polygraph Examiner: The First Polygraph Chair for Improving the Quality of Psychophysiological Examinations Was Designed in 1945 by the American Polygraph Examiner John Reid

Abstract. This short editorial note from the journal's series on the professional polygraph examiner traces the origin of the specialised chair used in polygraph testing. According to the editors, the first polygraph chair was designed in 1945 by the American examiner John E. Reid and patented to-

gether with his polygraph (U.S. Patent No. 2,538,125, 16 January 1951); an image from the patent is reproduced. The editors explain that such chairs and portable armrests keep the examinee's arms at a comfortable height at the sides of the seat, reducing static tension in the upper-limb muscles; because the instrument records psychophysiological responses to psychological stimuli, discomfort may lead to false-positive or false-negative errors. Reid's own 1945 paper in the Journal of Criminal Law and Criminology (vol. 36, no. 3, pp. 201–214; reprinted in Polygraph, 1982) adds a further purpose. Reid showed that typical blood pressure responses of deception could be produced at will by muscular exertion of the arms, thighs and feet, and that roughly one record in five was too indefinite for a diagnosis. He therefore built a closed pneumatic system with inflated rubber bladders placed under the forearms on the chair arm rests and across the front of the seat under the thighs. In records of 147 verified guilty and 83 verified innocent subjects, muscular pressure indications appeared in 46 and 2 cases respectively, and Reid treated recorded movement as an index of cooperation and as a criterion of deception in itself. The chair was thus a tool for detecting countermeasures as well as an ergonomic aid. The note also mentions the Mobi Polygraph armrest line developed in Ukraine in 2018–2022 by O. A. Nazarov with reference to sanitary rules DSanPiN 3.3.2.007-98. The material is relevant to polygraph examiners and forensic experts concerned with examinee positioning and movement artefacts.

Keywords: polygraph, polygraph chair, John E. Reid, history of the polygraph, psychophysiological examination, countermeasures, movement artefacts, false-positive errors, ergonomics, Mobi Polygraph.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 05.04.2023.*

Повний текст

Модельний ряд устаткувань для поліграфолога Mobi Polygraph, який був розроблений на протязі 2018-2022 років в Україні, кандидатом психологічних наук, доцентом, полковником поліції у відставці Назаровим Олегом Анатолійовичем відповідно до п. 4.11. Державних санітарних правил і норм роботи ДСанПІН 3.3.2.007-98

Телефон для довідок: +38093 476 72 60 (Viber, Telegram, WhatsApp).

Polygraph. John E. Reid, inventor. U.S. Patent No. 2,538,125. 16 January 1951 / Поліграф. Джон Е. Рід, винахідник. Патент США №2,538,125. 16 січня 1951 р. з певними обмеженнями щодо ознайомлення зі змістом патенту

Вбудований документ: https://drive.google.com/file/d/1dLAL-irflJdXpES2T0akRvmaqgaAFMQ/preview

References

1. Seriia znan pro profesiinoho polihrafoloha: pershe polihrafolohichne krislo dlia pidvyshchennia yakosti provedennia psykhofiziolohichnykh doslidzhen na polihrafi bulo rozrobleno v 1945 rotsi amerykanskym polihrafolohom Dzhonom Ridom [Knowledge Series on the Professional Polygraph Examiner: The First Polygraph Chair for Improving the Quality of Psychophysiological Examinations Was Designed in 1945 by the American Polygraph Examiner John Reid]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8653-pershe-poligrafologichne-krislo-u-sviti-dzhona-rida-dlya-pidvishchennya-yakosti-provedennya-psikhofiziologichnikh-doslidzhen-na-poligrafi (onovlena versiia vid 06.04.2023). [in Ukrainian].

1.4. РЕЦЕНЗІЇ ТА НОВІ ВИДАННЯ

РЕКОМЕНДАЦІЇ[1]

Йосипов А. О., Яценко В. В., Колокольніков В. І.

Реферат. Методичні матеріали «Основи правової підготовки добровольця» розробили адвокати А. Йосипов, В. Яценко та В. Колокольніков у межах діяльності Навчального центру комплексної підготовки добровольців «ДГВ» Добровольчого формування «Легіон Д» № 7 територіальної громади міста Києва. Автори призначили матеріали для вивчення однойменного курсу; за повідомленням редакції, документ застосовується в роботі добровольчих формувань територіальної громади Києва. Первісно текст у вигляді статті В. Яценка було оприлюднено 18.10.2022 на інтернет-ресурсі волонтерського руху «Адвокати ЗСУ». Редакція журналу впорядкувала його та поширила як окреме видання обсягом 23 с., що вийшло 2022 року як додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці». Видання адресоване насамперед слухачам курсу та членам добровольчих формувань. Реферат містить бібліографічний опис, відомості про авторів і походження тексту та посилання на повний текст методичних рекомендацій.

Ключові слова: правова підготовка, добровольці, добровольчі формування територіальної громади, методичні матеріали, територіальна громада міста Києва, волонтерський рух «Адвокати ЗСУ».

Recommendations: Fundamentals of Legal Training for Volunteers

Yosypov A. O., Yatsenko V. V., Kolokolnikov V. I.

Abstract. The methodological materials “Fundamentals of Legal Training for Volunteers” were prepared by attorneys A. Yosypov, V. Yatsenko and V. Kolokolnikov for the Training Centre for Comprehensive Volunteer Training “DHV” of the volunteer formation “Legion D” No. 7 of the Kyiv territorial community and are intended for teaching a course of the same name. According to the editorial note, the document is used by the volunteer formations of the Kyiv territorial community. The text was first published by V. Yatsenko on 18 October 2022 on the website of the volunteer movement “Lawyers of the Armed Forces of Ukraine”; the editorial board edited it and released it as a 23-page supplement (2022) to the electronic abstract and scientific journal “Forensic Psychological Examination. Use of the Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice”. The page provides the bibliographic description, information on the authors and the origin of the text, and a link to the full text of the recommendations.

Keywords: legal training, volunteers, volunteer formations of territorial communities, methodological materials, Kyiv territorial community.

Першоджерело: *Яценко В. В. Основи правової підготовки добровольця. Волонтерський рух «Адвокати ЗСУ». 2022. 18 жовт.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 06.03.2023.*

References

1. Yosypov A. O., Yatsenko V. V., Kolokolnikov V. I. Rekomendatsii [Recommendations: Fundamentals of Legal Training for Volunteers] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Za-

stosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). URL: https://expertize-journal.org.ua/books/8406-rekomendatsiji (onovlena versiia vid 06.03.2023). [in Ukrainian].

2. Yatsenko V. V. Osnovy pravovoi pidhotovky dobrovoltsia [Fundamentals of Legal Training for Volunteers]. Volonterskyi rukh "Advokaty ZSU". 2022. 18 zhovt. URL: https://pravo-ua.com/dftg/1966/ (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

На «Всеукраїнській школі юридичної психології», яка проводилась Острозьким осередком Ліги студентів Асоціації правників України у Рівно 05 березня 2023 року було представлено класичний тип поліграфу та сучасний поліграф EyeDetect[1]

06.03.2023

Короткий зміст. 5 березня 2023 року на Всеукраїнській школі юридичної психології, яку провів у Рівному Острозький осередок Ліги студентів Асоціації правників України, судовий експерт-психолог (поліграфолог) к. психол. н., доц. Назаров О. А. прочитав лекцію «Основи судово-психологічної експертизи в Україні» і продемонстрував класичний поліграф та EyeDetect. Він пояснив будову поліграфа, методологію виявлення прихованої інформації та критерії науковості психофізіологічних методів. Наведено визначення поліграфа як багатоканальної методики реєстрації психофізіологічних реакцій. Спікера відзначили почесним дипломом «Подяка».

VerifEye - перший у світі мобільний додаток для виявлення та перевірки прихованої інформації за допомогою мобільного телефону[2]

09.03.2023

Короткий зміст. 8 березня 2023 року на IX Міжнародній конференції в США з інструментальної детекції прихованої інформації представлено VerifEye, мобільний застосунок для iOS та Android, який повідомлення називає першим у світі засобом перевірки прихованої інформації за допомогою телефона; виробник технології Converus (США). Заявлено точність близько 80 %, тест триває менше 5 хвилин і охоплює 3–4 теми, його можна проходити самостійно чи під наглядом поліграфолога. Голова ГО «Колегія поліграфологів України» Андрій Лисенко уточнив, що з перед- і післятестовою частинами тестування довше, а в Україні VerifEye поки недоступний.

Київський університет інтелектуальної власності та права: презентація матеріально-технічної бази навчання психологів, юристів за освітніми компонентами інструментальних методів виявлення прихованої інформації (поліграф)[3]

27.03.2023

Короткий зміст. У березні 2023 року к. психол. н., доц. Назаров О. А. презентував у Київському університеті інтелектуальної власності та права матеріально-технічну базу для навчання психологів і юристів інструментальних методів виявлення прихованої інформації, які там викладають з 2018 року. Показано навчальний кабінет поліграфолога, психодіагностичний кабінет із відеоспостереженням для незалежних спостерігачів і демонстраційні стенди з кріслами Mobi Polygraph. Пояснено правові засади судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа (ст. 28 Конституції, наказ Мін'юсту № 1350/5) і наведено орієнтовні питання до експерта.

03 квітня 2023 року до складу редакційної колегії online журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці»

було включено науковців Київського університету інтелектуальної власності та права[4]

04.04.2023

Короткий зміст. 3 квітня 2023 року до редакційної колегії журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» включено доцентів кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Київського університету інтелектуальної власності та права, кандидатів психологічних наук Юрія Вітомського та Олесю Чернякову. Наведено їхні наукові інтереси (психологічне опосередкування правової поведінки й делінквентність; психологічний супровід освітнього процесу, профілактика конфліктів), нагороди та профілі ORCID і Google Scholar. Університет співпрацює з журналом з 2021 року.

Рекомендовано для проходження психологам: безкоштовний професійний онлайн-курс «Психологічні основи допомоги дітям, що постраждали від війни» з фінальним тестуванням знань та отриманням сертифікату[5]

29.04.2023

Короткий зміст. ГО «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер» разом з UNICEF Ukraine створила безкоштовний онлайн-курс «Психологічні основи допомоги дітям, що постраждали від війни». Чотири модулі охоплюють вплив війни на стан дитини, вікові особливості дітей, ефективну комунікацію з ними та взаємовплив фізичного й психічного здоров'я. Курс завершується фінальним тестуванням і сертифікатом; наведено приклад сертифіката к. психол. н., доц. Назарова О. А. Психологам рекомендовано й інші курси платформи ЮНІСЕФ: про дистанційну роботу шкільного психолога, психосоціальну підтримку під час пандемії COVID-19, профілактику деструктивної поведінки підлітків.

Реєстр психологів, які залучаються до опитування/допиту за участю дітей (малолітніх, неповнолітніх осіб) в кримінальних провадженнях[6]

29.04.2023

Короткий зміст. Спільним наказом Мін'юсту, МВС та Офісу Генерального прокурора від 07.02.2023 № 493/5/67/32 запроваджено пілотний проєкт залучення психологів до кримінальних проваджень за участю малолітніх і неповнолітніх через регіональні центри безоплатної вторинної правової допомоги в семи областях і Києві. Реєстр таких психологів (з вищою освітою за спеціальністю 053 «Психологія», які пройшли конкурс) працює в тестовому режимі за підтримки ЮНІСЕФ. Подано бланки запиту і звіту психолога. Повідомлено, що Назарова О. А. включено до Реєстру з 28.06.2022, й описано етапи конкурсного відбору.

References

1. Na "Vseukrainskii shkoli yurydychnoi psykholohii", yaka provodylas Ostrozkym oseredkom Lihy studentiv Asotsiatsii pravnykiv Ukrainy u Rivno 05 bereznia 2023 roku bulo predstavleno klasychnyi typ polihrafu ta suchasnyi polihraf EyeDetect [At the "All-Ukrainian School of Legal Psychology", Held by the Ostroh Branch of the League of Students of the Ukrainian Bar Association in Rivne on 5 March 2023, a Classic Polygraph and the Modern EyeDetect Polygraph Were Presented]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsi-

alnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 6 berez. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8396-na-vseukrajinskij-shkoli-yuridichnoji-psikhologiji-yaka-provodilas-ostrozkim-oseredkom-ligi-studentiv-asotsiatsiji-pravnikiv-ukrajini-u-rivno-05-bereznya-2023-roku-bulo-predstavleno-klasichnij-tip-poligrafu-ta-suchasnij-poligraf-eyedetect (onovlena versiia vid 12.09.2025). [in Ukrainian].

2. VerifEye - pershyi u sviti mobilnyi dodatok dlia vyiavlennia ta perevirky prykhovanoi informatsii za dopomohoiu mobilnoho telefonu [VerifEye – The World's First Mobile Application for Detecting and Verifying Concealed Information Using a Mobile Phone]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 9 berez. URL: https://expertize-journal.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=8428 (onovlena versiia vid 09.03.2023). [in Ukrainian].

3. Kyivskyi universytet intelektualnoi vlasnosti ta prava: prezentatsiia materialno-tekhnichnoi bazy navchannia psykholohiv, yurystiv za osvitnimy komponentamy instrumentalnykh metodiv vyiavlennia prykhovanoi informatsii (polihraf) [Kyiv University of Intellectual Property and Law: Presentation of the Material and Technical Base for Training Psychologists and Lawyers in Educational Components of Instrumental Methods of Detecting Concealed Information (Polygraph)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 27 berez. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8562-prezentatsiya-materialno-tekhnichnoji-bazi-kijivskogo-universitetu-intelektualnoji-vlasnosti-ta-prava-shchodo-navchannya-psikhologiv-yuristiv-za-osvitnimi-komponentami-instrumentalnikh-metodiv-viyavlennya-prikhovanoji-informatsiji (onovlena versiia vid 28.03.2023). [in Ukrainian].

4. 03 kvitnia 2023 roku do skladu redaktsiinoi kolehii online zhurnalu "Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi" bulo vkliucheno naukovtsiv Kyivskoho universytetu intelektualnoi vlasnosti ta prava [On 3 April 2023, Researchers of the Kyiv University of Intellectual Property and Law Were Included in the Editorial Board of the Online Journal "Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 4 kvit. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8647-03-kvitnya-2023-roku-do-skladu-redaktsijnoji-kolegiji-referativno-naukovogo-online-zhurnalu-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-zastosuvannya-poligrafa-i-spetsialnikh-znan-v-yuridichnij-diyalnosti-bulo-vklyucheno-fakhovikh-naukovo-pedagogichnikh-pratsivnikiv-kijivskogo-universitetu-intelektualnoji-vlasnosti-ta-prava-v-galuzi-dityachoji-ta-yuridichnoji-psikhologiji (onovlena versiia vid 05.04.2023). [in Ukrainian].

5. Rekomendovano dlia prokhodzhennia psykholoham: bezkoshtovnyi profesiinyi onlain-kurs "Psykholohichni osnovy dopomohy ditiam, shcho postrazhdaly vid viiny" z finalnym testuvanniam znan ta otrymanniam sertyfikatu [Recommended for Psychologists: A Free Professional Online Course "Psychological Foundations of Helping Children Affected by the War" with a Final Knowledge Test and Certificate]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 29 kvit. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8865-rekomendovano-dlya-prokhodzhennya-psikhologam-bezkoshtovnij-profesijnij-onlajn-kurs-psikhologichni-osnovi-dopomogi-dityam-shcho-postrazhdali-vid-vijni-z-finalnim-testuvannyam-znan-ta-otrimannyam-sertifikatu (onovlena versiia vid 01.05.2023). [in Ukrainian].

6. Reiestr psykholohiv, yaki zaluchaiutsia do opytuvannia/dopytu za uchastiu ditei (malolitnikh, nepovnolitnikh osib) v kryminalnykh provadzhenniakh [Register of Psychologists Involved in the Questioning/Interrogation of Children (Young and Minor Persons) in Criminal Proceedings]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v

yurydychnii praktytsi : vebsait. 2023. 29 kvit. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/8862-reestr-psikhologiv-yaki-zaluchayutsya-do-opituvannya-dopitu-za-uchastyu-ditej-malolitnikh-nepovnolitnikh-osib-v-kriminalnikh-provadzhennyakh (onovlena versiia vid 01.05.2023). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

ВЛАСНІ РОЗРОБКИ

Крісло поліграфолога Mobi Polygraph (модель 4)

Модель 4 завершує ряд Mobi Polygraph: це металеве стаціонарне поліграфологічне крісло, розроблене в січні 2022 року, з підлокітниками, що регулюються за висотою й шириною.

Основа — цільнозварний каркас з профільної труби 20×20 мм, покритий білою полімерною порошковою фарбою; перед фарбуванням метал хімічно обробили для стійкості до корозії. Підлокітники регулюються за висотою затискним механізмом, за шириною — шарнірним, а стійка з гнутої труби діаметром 16 мм дозволяє змінювати відстань між ними. Розміри крісла: висота 880 мм, довжина 800 мм, ширина 560 мм, довжина підлокітника 400 мм, м'який елемент підлокітника — 165×410 мм [1].

Крісло поліграфолога Mobi Polygraph модель 4 [1]

Крісло обтягнуте м'яким замінником шкіри; м'які елементи виготовлені з ДСП і щільного поролону та обтягнуті тканиною з антибактеріальним покриттям, чохли на підлокітниках знімаються. Пластикові заглушки на ніжках не дають кріслу ковзати й не пошкоджують підлогу, а саме крісло можна обробляти будь-якими дезінфекційними засобами. Гострих кутів і деталей, за які можна зачепитися, немає [1].

Модель 4 на робочому місці поліграфолога [1]

Крісло важить 12 кг і за розмірами вміщується в легковий автомобіль, тож його можна перевозити. Гарантія — 24 місяці, вартість на час публікації — 8830 гривень [1].

References

1. Krislo polihrafoloha Mobi Polygraph v povnii komplektatsii - model nomer 4 — metaleve statsionarne polihrafolohichne krislo. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2022. 15 zhovt. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-poligrafa/7502-krislo-poligrafologa-mobi-polygraph-v-povnij-komplektatsiji-model-nomer-4-mobi-polygraph-metaleve-statsionarne-poligrafologichne-krislo (onovlena versiia vid 16.10.2022). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у березні–квітні 2023 р. — у період виходу цього номера[23]:

№	Запит	Індекс
1	судова експертиза	100
2	судово медична експертиза	49
3	кпк	48
4	почеркознавча експертиза	33
5	психологічна експертиза	31
6	трасологічна експертиза	24
7	екологічна експертиза	24
8	днк експертиза	23
9	психофізіологічна експертиза	20
10	кку	20

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «дактилоскопічна експертиза» (різкий сплеск), «почеркознавча експертиза» (+200 %), «комісійна експертиза» (+190 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	Рекомендовано для проходження психологам: безкоштовний професійний онлайн-курс «Психологічні основи допомоги дітям, що постраждали від війни» з фінальним тестуванням знань та отриманням сертифікату	2 821
2	*Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Офіс Генерального прокурора* Реєстр психологів, які залучаються до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги	2 722
3	Крісло поліграфолога Mobi Polygraph (модель 4)	2 131
4	Реєстр психологів, які залучаються до опитування/допиту за участю дітей (малолітніх, неповнолітніх осіб) в кримінальних провадженнях	2 027

5	VerifEye – перший у світі мобільний додаток для виявлення та перевірки прихованої інформації за допомогою мобільного телефону	2 017

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[24].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[25] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

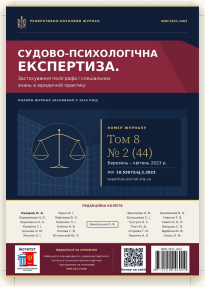

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2023. Т. 8, № 2 (44). 67 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19816-2023-2-49.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2023. Vol. 8, No. 2 (44). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2023. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. United States v. Scheffer, 523 U.S. 303 (1998), Opinion of the Court. Cornell Law School LII. URL: https://www.law.cornell.edu/supct/html/96-1133.ZO.html (data zvernennia: 04.11.2026).

8. OHCHR, "Ukraine: civilian casualty update" (storinka: "Ukraine: Civilian casualties as of 23 April 2023", opubl. 24.04.2023). URL: https://ukraine.un.org/en/download/131765/228808 (data zvernennia: 04.11.2026).

9. Ofis Henprokurora zadokumentuvav ponad 82 tysiachi voiennykh zlochyniv rf [The Office of the Prosecutor General Has Documented Over 82,000 War Crimes of Russia]. ArmiiaInform. 2023. 23 kvit. URL: https://armyinform.com.ua/2023/04/23/ofis-genprokurora-zadokumentuvav-ponad-82-tysyachi-voyennyh-zlochyniv-rf/ (data zvernennia: 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment. World Bank : press release. 2023. 23 Mar. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/03/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment (data zvernennia: 08.11.2026).

11. Zatverdzheno Metodyku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh infrastrukturi transportu vnaslidok zbroinoi ahresii rf [The Methodology for Determining Damage and Losses Caused to Transport Infrastructure as a Result of the Armed Aggression of Russia Has Been Approved]. LIGA:ZAKON. 2023. 10 trav. URL: https://biz.ligazakon.net/news/219450_zatverdzheno-metodiku-viznachennya-shkodi-ta-zbitkv-zavdanikh-nfrastruktur-transportu-vnasldok-zbroyno-agres-rf (data zvernennia: 08.11.2026). [in Ukrainian].

12. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia kompensatsii dlia vidnovlennia okremykh katehorii obiektiv nerukhomoho maina, poshkodzhenykh vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii, z vykorystanniam elektronnoi publichnoi posluhy "yeVidnovlennia" : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.04.2023 № 381 [On Approval of the Procedure for Providing Compensation for the Restoration of Certain Categories of Immovable Property Damaged by Hostilities Using the eVidnovlennia E-Service : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 21 April 2023 No. 381]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2023-%D0%BF (data zvernennia: 08.11.2026). [in Ukrainian].

13. Pavlo Petrov / DSNS Ukrainy. Zhytlovyi budynok v Umani pislia rosiiskoho raketnoho udaru 28 kvitnia 2023 r [A Residential Building in Uman After a Russian Missile Strike on 28 April 2023] : fotohrafiia (litsenziia CC BY 4.0). Wikimedia Commons. URL: https://com-

mons.wikimedia.org/wiki/File:Uman_after_Russian_missile_strike,_2023-04-28_(41).jpg (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

14. DSNS Ukrainy. Riatuvalnyky DSNS likvidovuiut naslidky rosiiskoho raketnoho udaru 9 bereznia 2023 r. po selu Velyka Vilshanytsia Zolochivskoho raionu Lvivskoi oblasti [State Emergency Service Rescuers Eliminating the Consequences of a Russian Missile Strike on Velyka Vilshanytsia, Lviv Oblast, on 9 March 2023] : fotohrafiia (litsenziia CC BY 4.0). Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lviv_Oblast_after_Russian_missile_strike,_2023-03-09_(04).webp (data zvernennia: 09.11.2026). [in Ukrainian].

15. Chotyry roky pravosuddia v umovakh viiny — chernihivska suddia Liubov Kharechko bula rozstriliana rosiiskymy viiskovymy [Four Years of Justice in Wartime: Chernihiv Judge Liubov Kharechko Was Shot Dead by Russian Soldiers]. Rada suddiv Ukrainy : ofitsiinyi vebsait. 2026. 24 liut. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/cotiri-roki-pravosudda-v-umovah-vijni-cernigivska-sudda-lubov-harecko-bula-rozstrilana-rosijskimi-vijskovimi (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

16. Vytiah z protokolu zahalnykh zboriv suddiv Chernihivskoho apeliatsiinoho sudu vid 08 zhovtnia 2018 roku [Extract from the Minutes of the General Meeting of Judges of the Chernihiv Court of Appeal of 8 October 2018]. Chernihivskyi apeliatsiinyi sud : ofitsiinyi vebsait. URL: https://cna.court.gov.ua/sud4823/inshe/1/protokol08 (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

17. Obrano zastupnyka holovy sudu ta sekretariv sudovykh palat [Deputy Chief Judge and Secretaries of the Judicial Chambers Elected]. Chernihivskyi apeliatsiinyi sud : ofitsiinyi vebsait. 2021. 7 zhovt. URL: https://cna.court.gov.ua/sud4823/pres-centr/general/1191100/ (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

18. U Chernihivskomu AS zminyvsia holova [The Chief Judge of the Chernihiv Court of Appeal Has Changed]. Zakon i Biznes. 2024. 25 zhovt. URL: https://zib.com.ua/ua/163820.html (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

19. Uzahalnennia sudovoi praktyky [Generalisation of Case Law] / sekretar sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh L. K. Kharechko. Apeliatsiinyi sud Chernihivskoi oblasti : ofitsiinyi vebsait. 2018. 3 trav. URL: https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/477027/ (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

20. Suddiu z Chernihova vbyly pry sprobi evakuatsii [Judge from Chernihiv Killed While Trying to Evacuate]. Sudovyi reporter : vebsait. 2022. 4 berez. URL: https://sudreporter.org/suddyu-z-chernigova-vbyly-pry-sprobi-evakuacziyi/ (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

21. Kharechko L. K. Moi virshi — tse kryk dushi [My Poems Are the Cry of the Soul] : zbirnyk poezii / Liubov Kharechko. Chernihiv : [s. n.], 2026. 56 s. : il., fot. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/books/19828-kharechko-moi-virshi-tse-kryk-dushi (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

22. Spivchuttia [Condolences] : [u zviazku iz zahybelliu suddi Krasnohradskoho raionnoho sudu Kharkivskoi oblasti D. S. Konstantynova]. Sudova vlada Ukrainy : ofitsiinyi vebportal. 2022. 30 zhovt. URL: https://court.gov.ua/archive/1339620/ (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

23. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.03.2023–30.04.2023 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.03.2023–30.04.2023]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2023-03-01%202023-04-30&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

24. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

25. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2023. Том 8, № 2 (44)
березень–квітень 2023 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 67 с.

DOI 10.53672/ej.2.2023. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua